

JAROSLAV ČECHURA

**ŠVAMBERKOVÉ V PROMĚNÁCH
PĚTI STOLETÍ**

KAROLINUM

Švamberkové v proměnách pěti století

Jaroslav Čechura

Recenzovali:

Mgr. Veronika Stachurová Kucrová, Ph.D.

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

**MS
MT**
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Redakce Kristýna Boháčová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023
© Jaroslav Čechura, 2023
Cover photo © Vladimír Růžek, 2022

ISBN 978-80-246-5266-5
ISBN 978-80-246-5380-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Pět zastavení na cestě ze západu na jih	11
<hr/>	
1. Nejstarší Švamberkové	17
1.1 Chronologické a geografické souřadnice	17
1.2 Ratmír (Racek) ze Skviřína (1223–1247)	19
1.3 Ratmír (Racek) II. (1250–1263 nebo 1249–1289)	21
1.4 Bohuslav I. (1251/1285–1306/1311)	24
<hr/>	
2. Švamberkové v jejich temném 14. století	29
2.1 Ztracení	29
2.2 Znovu objevení	33
2.2.1 Nejasný osud Jana ze Švamberka († 1409–1410)	37
<hr/>	
3. Bohuslav VI. ze Švamberka (1393/6–1426): opožděný husita	39
3.1 Z mládí Bohuslava, Hynka Krušiny a Jana ze Švamberka	39
3.2 Bohuslav VI. ze Švamberka – oponent husitů	42
3.3 Husitským hejtmanem	48
<hr/>	
4. Hynek Krušina ze Švamberka (1395/8–1456): pán Plzeňska	55
4.1 Zisky ze záboru církevního majetku	55
4.2 Husitské válčení	60
4.3 Obléhání Plzně	63
4.4 V polipanské době	66
4.5 Hynek Krušina a Oldřich z Rožmberka	69
4.6 Závěr života	76
<hr/>	
5. Bohuslav VII. ze Švamberka (1427/29–1490): přesun rodu na jih	79
5.1 Rodinné počátky	79
5.2 Bohuslav VII. ze Švamberka a Chebsko	81
5.3 Zisk zvikovského a milevského panství. Rožmberským poručníkem	88
5.4 Ve službách Matyáše Korvína	95
5.5 Rakouská válka	99
5.6 Závěr života	105

6. Hynek (1452–1489) a Jindřich (1453–1523): synové významného otce	110
6.1 Hynek ze Švamberka	110
6.2 Jindřich ze Švamberka	114
6.2.1 Do čela rodu	118
<hr/>	
7. Kryštof ze Švamberka (1476–1534): homo politicus	128
7.1 Jeho rodina	128
7.2 Veřejná činnost	129
7.3 Bratři v zajetí	137
7.4 Kryštof ze Švamberka a spor o rožmberské dědictví	139
7.5 Závěr života	142
<hr/>	
8. Jindřich starší ze Švamberka (1507–1574): renesanční aristokrat	144
8.1 Mládí a veřejné působení	144
8.2 Konec švamberského neďlu	149
8.3 Zdraví Jindřicha staršího	151
8.4 V obklíčení morové nákazy	155
8.5 Stavebník na Zvíkově	157
8.5.1 Jindřichovi koně	160
8.5.2 Lovečtí psi a chrti	163
8.6 Poslední léta života	168
<hr/>	
9. Pět bratrů Jindřicha staršího ze Švamberka	172
9.1 Jan V. starší (asi 1512–1559)	173
9.2 Bohuslav IX. (1513/8–1552)	177
9.3 Ratmír (1513/8–1546)	179
9.4 Václav (1523–1562)	181
9.5 Zdeněk III. (1518/9–1553)	185
<hr/>	
10. Kryštof II. ze Švamberka (asi 1538–1582) a konec zvíkovské linie	187
10.1 Ze životních osudů	187
10.2 Majetkové záležitosti a dluhy	189
10.3 Závěr života – poslední vůle	193
10.4 Kryštof ze Švamberka – nekatolík	195
<hr/>	
11. Borská větev Švamberků	197
11.1 Jan IV. (asi 1480–1528) a jeho synové	197
11.2 Bartoloměj ze Švamberka († 1560)	201
11.3 Jan Erazim ze Švamberka († 1580)	203
11.4 Petr I. ze Švamberka na Ronšperku (1520–1575)	210

12. Jan Jiří ze Švamberka (1548–1617)	213
12.1 Mladá léta	213
12.2 Majetkové intermezzo dvou bratranců	215
12.3 Úřední kariéra	218
12.4 Jan Jiří ze Švamberka a rožmberské dědictví	221
12.5 Závěr života	227
<hr/>	
13. Petr ze Švamberka (1584–1620)	232
13.1 Mládí	232
13.2 Veřejné působení	235
13.3 Petr ze Švamberka a Třeboňsko (1618–1620)	236
13.4 Sklonek života v hektických časech	240
<hr/>	
14. Adam II. – poslední mužský Švamberk († 1664)	243
14.1 Hořké mládí	243
14.2 Pře o rožmberské a švamberské stříbro	252
14.3 Spor o Zvíkov, Orlík a staré dluhy	256
14.4 Potýkání se s Karlem Paarem	263
14.5 Závěr života	265
<hr/>	
15. Františka Polyxena z Paaru, rozená ze Švamberka († 1704)	270
15.1 Osud borské větve	270
15.2 Tři sestry v akci	274
15.3 Proti všem: Eggenberkové	280
15.4 Proti všem: Schwarzenberkové	284
15.5 Proti všem: Buquoyové	299
15.6 Epilog	306
<hr/>	
16. Rozrod Švamberků ve 14.–16. století	309
16.1 Jednotlivé větve	309
16.2 Jan II. ze Švamberka († 1510)	315
<hr/>	
17. Švamberkové – staří čeští hospodáři?	320
17.1 Předbělohorské hospodaření šlechty	320
17.2 Majetkoprávní obraz rodu v předhusitských Čechách	323
17.3 Proměna církevních zástav v západních Čechách ve prospěch Švamberků	327
<hr/>	
18. Západočeská panství Švamberků	334
18.1 Bor	334
18.1.1 Panství podle urbáře z roku 1476	336
18.1.2 Rybníkářství a další hospodářská odvětví kolem roku 1500	340
18.2 Poběžovice (Ronšperk)	343

18.3	Panství Švamberk (Krasíkov)	345
18.3.1	Obraz každodennosti panství v korespondenci	348
18.3.2	Peníze, peníze, peníze	353
18.4	Přimda, Maštov – pozapomenuté majetky	357
<hr/>		
19.	Jihočeská panství	360
19.1	Preludium	360
19.2	Zvíkov	361
19.3	Milevské klášterství	362
19.4	Orlík	364
19.5	Kestřany	365
19.6	Bechyně – epizoda let 1534–1569	366
19.6.1	Pohled do hospodářské každodennosti	368
19.7	Rataje nad Sázavou	372
<hr/>		
20.	Zvíkov – švamberská perla	374
20.1	16. století řečí čísel	374
20.2	Struktura vlastního hospodářství	382
20.2.1	Poddanské poměry	383
20.2.2	Realita „rebelií“	386
20.3	Místní manové	388
<hr/>		
21.	Orlík – nové švamberské centrum	391
21.1	Z počátků nového sídla	391
21.2	Struktura vlastního hospodářství	394
21.3	Poddanské poměry na orlickém panství	396
21.4	Obraz každodennosti panství v letech 1513–1610	400
<hr/>		
22.	Kestřany	409
22.1	Pozice panství v rámci švamberského majetku	409
22.2	Režijní hospodaření a jeho výnos v letech 1580–1583	410
22.3	Poddanské poměry	411
<hr/>		
23.	Jihočeská panství Švamberků II	415
23.1	Krátký užitek z rožmberského dědictví	415
23.2	Třeboňsko v předvečer zkázy	416
23.2.1	Dvůr	421
23.2.2	Místní poddaní	424
23.2.3	Robota kontra námezdní práce	426
23.3	Libějovice – obilní továrna	429
23.4	Nové Hrady – největší panství rožmberského dědictví	434
23.5	Rožmberk nad Vltavou – nejchudší článek rožmberského dědictví	438

24. Švamberské dluhy - dluhy Švamberků	441
24.1 Počátky pasiv: Kryštof I. ze Švamberka	441
24.2 Dluhy Jindřicha staršího ze Švamberka	443
24.3 Dluhy Kryštofa II. ze Švamberka	444
24.4 Jan Jiří ze Švamberka: dluhy vlastní, dluhy zděděné	447
24.4.1 Dluhy vlastní	447
24.4.2 Zděděné rožmberské dluhy	450
24.4.3 Splátky, získávání nových půjček	452
24.4.4 Pokus Švihovských o podvod	458
24.4.5 Znovuzískání Zvíkova	460
24.5 Petr ze Švamberka - pán rodových financí v letech 1615-1620	462
<hr/>	
Závěr	465
<hr/>	
Rodokmeny	467
Prameny a literatura	473

PĚT ZASTAVENÍ NA CESTĚ ZE ZÁPADU NA JIH

SKVIŘÍN

Dějiny rodu Švamberků jsou ozdobeny pomyslným náhrdelníkem, jehož korálky tvořily hrady a tvrze, stejně jako města či městečka, ale neméně i bezpočet vsí. Doplňují je zajímavé svatyně, v nichž nacházeli páni a paní z Labutě svůj poslední odpočinek. To vše vytváří historickou geografii nemalé části západních a jižních Čech. Milovníci historie dávají zpravidla přednost lokalitám, kde mohou nalézt netradiční stavbu. A Skviřín takovou stavbu nabízí: kostel sv. Petra a Pavla, na jehož tribuně sedávali při mších první členové rodu. Podobných venkovských kostelíků nacházíme nejen v západních Čechách celou řadu.

Dnes je Skviřín charakteristický zejména zástavbou nesoucí stopy úprav posledních tří čtyř desetiletí 20. století. Ve vsi nežije ani stovka obyvatel. Návštěvník, který by rád spatřil a přímo si ohmatal stopy dávné minulosti staré na osm století, může být zklamán. Kromě starého skviřínského chrámu je marné hledat další zajímavé pozůstatky činnosti člověka či přírodní krásy. Je zřejmé, že *genia loci* klasickou obhlídkou místa jednoduše neodhalíme. Nejvýše se návštěvníkovi podaří povzbudit k akci některého z „nejlepších přátel člověka“, případně jeho pátrání vyvolá atak místního husího hejna.

Ale nevzdávejme to. Právě ve Skviříně poprvé vstoupil na historické jeviště rod, o několik dekad později nazývaný Švamberkové. Stalo se tak v roce 1223, kdy se objevil jejich první historický předek Ratmír se Skviřína (Ratmirus de Squirina). Takové zjištění může současně znamenat, že pan Ratmír pobýval na tomto místě několik let předtím, než se stal svědkem na jedné z listin pražského biskupa Peregrina. Dokument byl vydán v Praze a Ratmír se jistě jeho vzniku osobně účastnil. Ve výčtu svědků stál na předním místě. Vděčil jen svým vlastním schopnostem, že se mu podařilo vyniknout. Život v nárazníkové oblasti, kterou symbolizuje prastarý hrad Přimda, jež znal z autopsie už legendární kronikář Kosmas, byl sice náročný, ale současně skýtal možnosti sociálního vzestupu. Ratmírovi potomci však viděli svoji budoucnost přece jen v bezpečnější vzdálenosti od pomyslné hraniční čáry.

KRASÍKOV NEBOLI ŠVAMBERK

Postup Ratmírových potomků do vnitrozemí nebyl nijak přímočarý, spíše křivolaký. Vydali jsme se po stopách rodu, který žil dlouhou dobu tak trochu za „zamlženým zrcadlem“, aby se posléze doslova vydrápal na výsluní. Uplynulo několik desetiletí a stejnojmenný potomek prvního známého Švamberka se usadil na Krasíkově na sever od právě vznikajícího královského města Stríbra. Právě zde založili první Švamberkové svou rodovou hrobku v novém klášteře menších bratří. Tento akt je tradičně spojován s rokem 1238. Pan Ratmír měl být iniciátorem stavby, což prozrazuje, že již tehdy disponoval movitým majetkem. A patrně jen o několik let později – snad ještě před polovinou 13. věku – vznikl na sever od města spojeného s časným dolováním drahých kovů hrad, který dostal posléze německý název Švamberk. Tehdy módní německé označení „Labutí hory“ dalo celému rodu jméno na řadu století. Zřejmě si tito šlechtici v uvedené době nemohli příliš svobodně vybírat, kde se usídlí. Nebyli totiž v oblasti jediní, kteří měli podobné plány. Je až fascinující, že téměř na dohled (necelých 10 km) vznikl hrad Gutštejnů, velkých rivalů pánů ze Švamberka.

Uplynulo dalších skoro 130 let, po která byli Švamberkové spojeni s Krasíkovem. Ve slavné době Karla IV., ale i jeho syna Václava IV. se nejednalo o žádné významné šlechtice s patřičnou váhou majetku či držení úřadů. Skutečnost byla daleko prostší a naznačuje, že jejich společenská prestiž oproti předchozímu století poklesla. Švamberkové totiž drželi v okolí svého hradu několik vesnic – a to bylo v podstatě vše. O ně se dělila řada mužů rodu. Situace se zdála bezvýchodná. V horizontu několika dekád snad ano, ale nikoli déle. Roky 1419–1420 vše změnilo.

Ze stínu vystoupili bratři Bohuslav a Hynek Krušina a v průběhu nemála měsíců překročili své dosavadní majetkové limity. Po novoměstské defenestraci totiž nastaly docela jiné poměry, mimo jiné se otevřela cesta ke klášternímu majetku. A Švamberkové měli své zkušenosti s velkými a bohatými západočeskými kláštery v čele s kladrubskými benediktiny či tepelskými premonstráty.

ZELENÁ HORA

Psal se rok 1420 a v údolí řeky Úslavy byl dobyt a vypálen starý klášter. Jmenoval se stejně jako nedaleké městečko Nepomuk. Obě lokality dělila a dodnes dělí krajinná dominanta, od 13. století tradičně nazývaná Zelená Hora. Jednalo se o strategické místo, kde stával středověký hrad. A právě na něm se usídlil Hynek Krušina ze Švamberka. Odtud spravoval mnohé statky klášterních a církevních institucí, které získal jako zástavu od Zikmunda Lucembur-

ského. Nemálo jich ovšem zabral z vlastní vůle. Převratná doba poskytovala takovéto možnosti. Švamberg se stal klíčovým šlechticem celého katolického Plzeňska. Členy rodu ale nemůžeme v této době ztotožnit již pouze s Plzeňskem. Dlouho, velmi dlouho byli vůdčím rodem v jednom z českých historických krajů. Posléze ale zjistili, že je jim to vlastně málo, a učinili krok jižním směrem. Možná tomu napomohly i cesty „husity z donucení“ – Krušinova staršího bratra Bohuslava, který vedl zástupy božích bojovníků až do Rakous, kde na něj nakonec čekala i smrt.

Patnácté století představuje dobu plnou zmatků, neklidu, destrukcí i nečekaných zvratů. Tato doba ale pomohla pánům, kteří nosili ve znaku labuť, postoupit mezi nejvýznamnější reprezentanty „tradiční“ české šlechty. Dokládá to sňatek Krušinoва syna Bohuslava (VII.) s dcerou Oldřicha z Rožmberka Ludmilou, k němuž došlo krátce po polovině 15. století, a také sňatek Švambergovy dcery Elišky se samotným vladařem pánů z Růže. Švambergům, kdysi téměř pohraničnímu rodu, tyto akty symbolicky otevřely dveře k řadě pro ně dříve nečekaných důstojenství a hodností.

Není jasné, proč nedlouho před svou smrtí Hynek Krušina postoupil celé zelenohorské panství pánům ze Šternberka. Možná se chtěl na sklonku života odebrat do zdánlivě klidnějšího příhraničí, například na hrad Kynžvart, který vyženil se svou první manželkou. V každém případě si nového sídla příliš neužil, neboť do roka po opuštění Zelené Hory zemřel. Jeho syn a pokračovatel ve vzestupu Švambergů Bohuslav VII. se však s touto strategií nehodlal spokojit. Přitahovalo jej centrum dění, vír složité české politiky druhé poloviny 15. století. Uspokojení svých ambic našel u vzdorokrále Matyáše Korvína, ale také ve vazbách se spřízněnými Rožmberky.

ZVÍKOV

V roce 1473 stejně jako dekádu před tímto datem se Švambergům velmi, velmi dařilo. Jejich rodové sídlo utrpělo za husitské revoluce nejeden šrám, proto nebylo pro nikoho přílišným překvapením, když se zrodil nápad najít sídlo nové. Jednání s tím spojené bylo dynamické, neklidná doba přinášela i neobvyklá řešení. K takovým patřila v uvedeném roce akvizice Zvíkova, dodnes obdivovaného českého hradu, jenž bývá spojován s dějinami posledních Přemyslovců. V sedmé dekádě 15. století se stal Bohuslav ze Švamberka poručníkem pánů z Růže a sedmnáctiletý „ne zcela svéprávný“ Jindřich z Rožmberka mu lehkomyšlně přepustil rozsáhlý majetek. Držel jej sice v zástavě, ale trvala mnoho desítek let.

Všichni známe rčení, že s jídlem roste chuť. A Švambergům, kterým se podařilo navázat vpravdě úzké, důvěrné vztahy s jihočeskými aristokraty, se už nechtělo zpět do česko-bavorského pomezí. Jejich spojení s prvními

pány v Českém království, za něž byli Rožmberkové považováni, nabývalo na intenzitě. Zrodila se totiž myšlenka, že Švambergové se stanou dědici pánů z Růže. Svého naplnění došla idea roku 1484, kdy byla v Kolíně uzavřena smlouva o vzájemném dědictví mezi oběma rody. Kus popsaného pergamenu neznamenal ale zatím víc než budoucí příslib.

Stěží budeme hledat v soudobých Čechách paralelu situace, že si jeden rod takřkajíc „ochočil“ rod druhý – a dodejme hned, že nikoli rod ledajaký. Bohuslava VII. ze Švamberka v těch letech zajímaly aktuální politické, ale neméně i vojenské záležitosti, které jej nejednou zavedly do Rakous. Přední český aristokrat na jihu rychle zdomácněl a začal si tu budovat mocenskou pozici. Slibný rozjezd ukončilo uvěznění nařízené přímo Matyášem Korvínem. Rodovým majetkem však jeho zásah nikterak neotrásl. Ukazuje to vývoj v následujícím století, kdy ke Zvíkovu přibyl ještě další nedaleký hrad, totiž Orlík. Nekupily se ale jen majetky, Švambergům začaly narůstat také dluhy. Ano, jejich klíčoví protagonisté si zvykli vydávat více, než vynášely jejich statky. V tehdejších Čechách se nejednalo o nic výjimečného. Jakýmsi nekonrovaným králem všech českých dlužníků se stal sám poslední Rožmberk Petr Vok. Dokázal v tomto ohledu konkurovat i samotnému Rudolfovi II.

TŘEBOŇ

Od památné smlouvy o vzájemném dědictví z konce 15. století uplynulo velmi mnoho vody. Po století se začalo zvolna ukazovat, že Švambergové se skutečně stanou dědici „království v království“ pánů z Růže. Stály před nimi ale mnohé překážky. První představoval sám císař Rudolf II., který si na zadluženém Petru Vokovi vynutil obrovské panství Český Krumlov. Klíčový muž švamberského rodu této doby se jmenoval Jan Jiří. Pokusil se soudně zabránit uvedenému kroku, a to s jasnou a prostinkou argumentací; když má být dědicem rožmberského majetku, nemůže chybět Český Krumlov. Neuspěl. Úspěšnější byl ovšem v potýkání se synovcem Petra Voka Janem Zrinským ze Serynu. Ten chtěl zase získat jedno chudší panství (Rožmberk) a jedno panství bohaté (Libějovice). Strýc Petr Vok tomu byl nakloněn, páni ze Švamberka ovšem nikoli. Obě strany čekalo soudní jednání. Vše se nakonec urovnalo, navíc krátce po sobě zemřeli jak Petr Vok z Rožmberka, tak Jan Zrinský. Z rozsáhlého rožmberského dominia přešly tedy na Švamberky statky Třeboň, Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice.

Jan Jiří a jeho syn Petr ze Švamberka se stali příslušníky jednoho z nejbohatších rodů v Čechách druhé dekady 17. století. Bylo jim ale souzeno pouze několik let, 1612–1620, kdy se mohli těšit z tak ojedinělého postavení. Výraz „těšit se“ je ale možná nadnesený. Dusily je velké, převeliké dluhy, z nichž nebylo úniku. Petr ze Švamberka se stal jedním z významných aktérů v době

protihabsburského stavovského povstání v letech 1618–1620. Zemřel v září 1620, a unikl tak zásadnímu zlomu v dějinách svého rodu.

HOŘKÝ EPILOG

Bílá hora přinesla dosud významnému i mocnému rodu Švamberků zkázu. Doslova je smetla z jeviště dějin. Manželka Petra ze Švamberka uprchla do emigrace bez majetku, zato s osmi dětmi. I ona si musela vypít pověstný pohár hořkosti až do dna. Za morové epidemie v polském přímoří jí zemřelo hned šest dětí a nové manželství s předákem moravských stavů panem ze Žerotína skončilo po několika letech jeho úmrtím. Na mladšího Petrova bratra Adama, v té době ještě neplnoletého, čekala po návratu do Čech v roce 1621 žebrácká hůl. Pobělohorské konfiskace mu vzaly veškerý majetek. Pokusy vyprosit si či vysoudit alespoň stín někdejšího bohatství rodu se ukázaly být marné. Adam II. žil jako měšťan na Novém Městě pražském, kde jej v roce 1665 zastihla smrt. A tak poslední členkou rodu zůstala Františka Polyxena, dcera Jana Viléma ze Švamberka z borské větve rodu. Tato hraběnka, provdaná Paarová, vyvinula ohromnou energii, aby získala soudní cestou alespoň některé majetkové položky či staré závazky z předbělohorské doby. Téměř všechny snahy ale skončily neúspěchem. Ač se soudila více než čtyřicet let, jistě daleko více peněz vydala, než kolik jí bylo po nekonečných tahanicích přiznáno v podstatě z vůle samotného císaře Leopolda. Psal se rok 1704 a paní hraběnka zemřela. Její smrtí vyhasl jeden ze starých českých rodů, který v průběhu bezmála pěti století vyoral hlubokou brázdou jak na západě, tak na jihu Čech, stejně jako v měřítku celozemském.

* * *

Dokumentů k dějinám Švamberků je do první poloviny 15. století jen poskrovnu. Jsou navíc tištěny ve starých edicích, u jejichž vzniku stál nejednou sám František Palacký. Jak je tomu s dalšími písemnostmi k dějinám rodu? Přes 90 % dokumentů se nachází v proslulém třeboňském archivu a jeho pobočkách, konkrétně v Českém Krumlově a v Jindřichově Hradci. Množství materiálu k dějinám Švamberků a jejich aktivitám po roce 1500 je nejen překvapující, ale doslova šokující. Pro poslední dva členy rodu – Adama II. a Františku Polyxenu – máme k dispozici zhruba tolik materiálu jako pro několik generací jim předcházejícím dohromady.

Zpracování značného množství archivního materiálu si vyžádalo nejen pracovní soustředění autora této knihy, ale v nejednom případě i zásadní ochotu třeboňských archivářů odkrýt všechna tajemství, která se skrývají v jejich depozitářích. Jen díky nim bylo možné zpracovat předkládanou knihu v relativně krátkém čase.

Rád bych proto na tomto místě poděkoval za vstřícnost při mém archivním studiu Václavu Ramešovi, řediteli Státního oblastního archivu v Třeboni, dále potom Markétě Hrdličkové, Aleně Kabelové, Marii Kalátové, Haně Železné, dnes Koblasové, Stanislavě Novákové, Jakubu Kaiseršatovi, Michalu Morawetzovi, Aleši Františkovi Plávkoví, Jindřichu Hospaskovi, Jiřímu Peštovi. Za velkou pomoc při zpracování textu Milaně Čechurové a při finalizaci knihy redaktorce Nakladatelství Karolinum Kristýně Boháčové.

1. KAPITOLA

NEJSTARŠÍ ŠVAMBERKOVÉ

1.1 CHRONOLOGICKÉ A GEOGRAFICKÉ SOUŘADNICE

Srovnáme-li nejstarší rozložení osídlení v západních Čechách se sítí pozdějších klášterních fundací, které tu vznikaly od první třetiny 12. století, shledáváme mezi nimi přímou souvislost.¹ Tyto církevní instituce se stávaly nositeli tradičního zeměpanského osídlení. Osídlovací proces se začal na Plzeňsku již kolem roku 1100, kdy pražské biskupství získalo Rokycansko, a pokračoval o několik málo let později (1115) založením benediktinského kláštera v Kladrubech na horní Mži (1115). Velmi zřetelně se snaha o osídlení této oblasti projevovala za Vladislava II. (1140–1173). Ilustrativní je založení cisterciáckého kláštera Plasy v letech 1144/45 a darování Manětínska. Plaský klášter, založený na řece Střele, se původním majetkem organicky vsunul mezi sídelní ostrůvky rozkládající se na říčkách Javornice a Třemešná; po roce 1175 pak sledujeme výraznou tendenci ke koncentraci rozptýlených lokalit a sídlišť. Velmi podobná byla situace rovněž na horním toku řeky Úslavy, kde vznikl klášter Pomuk, snad dokonce ve shodných letech jako Plasy. I zde se jednalo o cisterciáckou fundaci.² Naznačený proces vrcholil na přelomu 12. a 13. věku, kdy Hroznata Tepelský³ založil mužský premonstrátský klášter Teplá (1193) a jeho ženský protějšek v Chotěšově (cca 1200).

Z uvedeného stručného přehledu je patrné, že to byly vesměs církevní instituce, které v podstatě přebíraly osídlovací aktivitu v západních Čechách po roce 1100; jejich snahou bylo sjednotit, případně rozšířit dosavadní roztráštěné osídlení. Přitom nelze ztrácet ze zřetele, že se v průběhu 12. století nejednalo pouze o zakládání nových lokalit (vsí či dvorů), ale v daleko větší míře o využití již existujících sídel, která klášterní fundace získávaly formou odkazů, směn, později koupěmi apod.

Přejdeme k charakteristice pozemkové držby šlechty na Plzeňsku. Můžeme vyjít z koncentrace těchto statků, která byla nejvyšší na Klatovsku, Domažlicku (s Hostouňskem), východně od Rokycan, severozápadně a se-

1 Petr Sommer et al.: *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009; Josef Žemlička: *Čechy v době knížecí*, Praha 1997.

2 Jaroslav Čechura: Mikuláš z Husi a Zelená Hora, *Minulostí západočeského kraje* 18, 1982, s. 199–209; týž, Hradý husitské revoluce: mýtus, nebo realita? in: Markéta Jarošová (ed.): *Inter Arma Silent Musae? Kulturní odkaz husitství v evropském a národním kontextu*, Praha 2019, s. 9–29.

3 Petr Kubín: *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000.

verovýchodně od Stříbra. Šlechtická pozemková držba postupně zaplňovala nejstarší ostrůvkovité osídlení. Jejím východiskem, zvláště na Stříbrsku, Klatovsku a Domažlicku, byl zřejmě původní knížecí majetek, jak ukazuje další vývoj. Osídlovací proces nesený šlechtou představoval v západních Čechách mladší vlnu než kolonizace církevní. S tím koresponduje i skutečnost, že se šlechtou se na Plzeňsku setkáváme výrazněji až v poslední čtvrtině 12. století, a zejména potom ve století následujícím. Je pak jistě zajímavé, že se šlechtická kolonizace mohla opřít v souhrnu o kvalitnější půdy, než tomu bylo v případě klášterních založení, což je patrné zejména na Klatovsku, Hostouňsku a Stříbrsku, kde převažovala půda 4.–5. bonitní třídy. Souviselo to velmi pravděpodobně s postupem nejstaršího osídlování prováděného českými knížaty a o něco později církevními institucemi, které nevyhledávalo nejúrodnější půdy, ale zemědělsky co nejrychleji využitelné prostory v okolí důležitých toků.

Pokusme se nyní o stručný nástin nejvýznamnějších šlechtických rodů v této oblasti. V souboru zhruba pětáctýřiceti nejstarších českých rodů je pozdější Plzeňsko zastoupeno podprůměrně.⁴ Nepřehlédnutelnými zde byli Drslavici.⁵ Počátkem 13. století jsou zmiňováni tři bratři, totiž Černín, svého času věrný stoupenec Přemysla Otakara I., jenž byl vypuzen z Čech, dále Břetislav a Drslav. Z jejich potomků se odvozují Černínové z Chudenic a Švihovští z Rýzemberka, vyloučit nemůžeme ani pány z Litic a Potštejna. K nejvýznamnějším ze šlechtických rodů na Plzeňsku patřili páni, jejichž erb zdobily troje černé jelení parohy ve zlatém štítě. Nejstarší známou osobností byl Sezema, jenž padl v bitvě u Loděnice roku 1179.⁶ Jeho synové byli Arnošt a Hroznata (zakladatel premonstrátských klášterů Teplá a Chotěšov). V první polovině 13. století se z tohoto rozrodu uvádějí Dětrich z Krašovic a Sezema z Krašovic. V jejich potomcích se rod rozestoupil na větve pánů z Vrtby, Gutštejna, Bělé a Frumštejna. A právě tito šlechticové se stali předky pánů ze Švamberka. Nejasná je situace s pány ze Svojšína.⁷ I zde nalézáme (spíše tušíme, než bezpečně víme) jistou spojitost Zmrzlíků ze Svojšína se Švamberky. Na severu Plzeňska se setkáváme s pozdějšími pány z Rabštejna a ještě severněji s pány z Maštova.⁸ Na západě, téměř v místě styku území domažlických Chodů s ostatkem regionu, měli svoje sídla páni z Trnovan a Pnětluk.⁹

4 V této partii se opírám o dílo Václava Novotného: *České dějiny I-4*, Praha 1937; poslední názory na genezi šlechty prezentoval Libor Jan: *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty (s důrazem na její počátky)*, *Časopis Matice moravské* 138, 2019, s. 241–260 (bibl.).

5 Václav Novotný: *ČD I-4*, s. 440–442.

6 Tamtéž, s. 452.

7 Tamtéž, s. 453–454. Tomáš Velímský: *Páni ze Svojšína: rod velmožů, pánů a rytířů z povodí Mže*, Praha, Ústí nad Labem 2013.

8 Tamtéž, s. 455.

9 Tamtéž, s. 456.

Nelze tak rozhodně říci, že by proces směřující k vytváření koncentrovaného církevního či klášterního velkostatku vytlačil šlechtu do okrajových oblastí s méně úrodnou půdou. Opak může být pravdou. Značný rozsah zvláště klášterních velkostatků, které vznikaly na méně úrodných půdách, vedl v důsledku celkové hospodářské stagnace klášterních majetků ve druhé polovině 14. století k zániku některých klášterních vsí. V případě šlechtické držby navzdory výchozím relativně výhodným podmínkám nedocházelo k větší koncentraci, což vyplynulo ze dvou skutečností, které jsou pro tyto držitele naprosto typické, a sice o rozrody a drobení statků. V případě šlechtické pozemkové držby tedy o určitý počet statků svádělo boj zpravidla množství šlechtických rodů. Pokud jde o vzájemný poměr vyšší a nižší šlechty na Plzeňsku, kvantitativně převažovala vyšší šlechta (panstvo) nad šlechtou nižší, která zvolna opouštěla jí vymezené historické jeviště. Tento trend byl v Plzeňském kraji aktuální zejména pro „pobočné“ větve. Zde se ovšem nesetkáváme se situacemi, kdy by někteří Švamberkové mohli patřit mezi nižší šlechtu.

1.2 RATMÍR (RACEK) ZE SKVIŘÍNA (1223–1247)¹⁰

Jméno Ratmír, nebo také Racek nepatřilo v první polovině 13. století k často užívaným křesťanským jménům. Jedním z nemnoha jeho nositelů, který znena-dání obsadil post vysokého královského úředníka, byl Ratmír, o němž bude dále řeč. V roce 1223 se rozhodl Sezema z Kostomlat darovat vilémovským benediktinům vesnici Opočnice. S takovou donací ve prospěch řádu sv. Benedikta musel vyslovit souhlas pražský biskup, tehdy úřad zastával Peregrinus¹¹; k zlistinění donace došlo 1. října 1223.¹² To je současně první pramenná zmínka o příštích hrdinech našeho vyprávění, kteří vstoupili do českých dějin pod jménem Švamberkové.

Je těžké pokusit se rekonstruovat konkrétní skutečnosti staré bezmála osm set let. Je pravděpodobné, že Ratmír mohl zastupovat panovníka, a to jako purkrabí jednoho z klíčových hradů v této oblasti, Přimdy („Ratmirus de Squirina“). Vzhledem k poměrně specifickému postavení benediktinských

10 Uvedená data ohraničují časový úsek, kdy dotyčný vystupuje v písemných pramenech. Srv. August Sedláček: *Hrady zámky a tvrze království českého XIII*, Praha 1905, s. 111, s. 142–143 (dále jen *Hrady* a příslušný díl); srv. Jiří Jánský: *Páni ze Švamberka*, Domažlice 2006, s. 25–27; Petra Smetáková: *Páni ze Švamberka (dějiny rodu od 13. století do roku 1455)*, Praha 2004 (rigorózní práce), s. 22–33.

11 Srv. Gustav Friedrich: *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 237; biskupem 1224–1226 († 1240).

12 Gustav Friedrich (ed.): *Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae II*, Pragae 1912, č. 252, s. 241–242 (dále cit. CDB).

klášterů mohl ale zastupovat rovněž komunitu benediktinů, zde konkrétně kladrubskeho kláštera. V listině je uvedeno celkem 17 svědků a pan Ratmír se vyskytuje na vynikajícím třetím místě, hned po Jindřichovi a Vítkovi z Jindřichova Hradce. Mám za to, že muž reprezentující úřad purkrabího na Přimdě mohl v dokumentu, kde nenacházíme žádnou církevní osobu, zastupovat i tuto sféru tehdejšího života.

Velmi zajímavá a netytická je skutečnost sídla ve Skviříně, kde je sice doložena mladší tvrz, ale nelze s jistotou říci, že se roku 1223 dostavěla. Každopádně ještě roku 1247 užívá Ratmír přídomek ze Skviřína jako svědek dokumentu směny mezi kláštery Chotěšov a Kladruba.¹³

Je mimo jakoukoli pochybnost, že Skviřín nemá toponomasticky nic společného s názvem, který se vžil pro sledovaný rod, totiž Švamberg. Název Švamberg je přirozeně germanismus, kterému neodpovídá pěkný český název Krasíkov (= Krasicow). Zatímco v roce 1223 se Ratmír psal po Skviříně, o čtyři roky později nalézáme Krasíkov v majetku severočeského šlechtice Kojaty, který nechal sepsat dva z nejslavnějších testamentů starých českých dějin. Podstatné je, že nevíme, kdy Krasíkov přešel na Ratmíra nebo jeho syna.

Je třeba říci, že otázka názvu lokality stejně jako pozdějšího hradu, který hostil mezi jinými také Jana Žižku, představuje velmi komplikované téma. Jedná se bezesporu o námět na samostatnou práci. Neznáme mnoho opevněných sídel spojených s prominentními vlastníky, která by vyvolávala podobně složité otázky. Nebývalo totiž obvyklé, aby poté, co opevněné sídlo získalo své stabilní pojmenování, byl jeho název používán tak rozkolísaně jako v případě Krasíkova. Například v době Václava IV., kdy členové rodu zasedali, většinou po dvou, u zemského soudu, byli uváděni takto: 1380, 1383, 1384 de Krasikow, 1387, 1388, 1389, 1391 de Šwamberg; 1392: Ratmir Swambergk de Krasikow.¹⁴ Ani v následujících letech nelze říci, zda měl převahu německý název Švamberg, či naopak česká podoba jména – Krasíkov.

Z dokumentace, kterou máme k dispozici, je nesporné, že kariéra prvního historického Švamberka stoupala krok za krokem. Vždyť v roce 1229 vystupuje Ratmír jako „camerarius Pilznensis“, dokonce stojí ve svědečné řadě na čtvrtém místě, tedy výše než pražský komoří.¹⁵ Výše jsou uvedeny tři duchovní osoby. Jde o dokument krále Přemysla Otakara I., podle něhož panovník a jeho manželka Konstancie prodávají plaskému klášteru ves Všeherdy.

O Ratmírově dominantním postavení vypovídá i další údaj pocházející z roku 1238, který se týká založení kláštera minoritů ve Stríbrně. Máme zde více chronologických opor, počínaje uvedeným rokem 1238: „...nebo i pan

13 Srv. CDB IV-1, č. 121, s. 215–216.

14 Josef Emler (ed.): *Regiquae tabularum terrae regini Bohemiae... I-II*, Praha 1870–1872 (RTT); Theodor Antl: *Rejstřík...*, s. 76.

15 CDB II, č. 332, s. 341.

fundátor kláštera a chrámu tohoto nejprvnější byl pan Ratmír ze Švamberka, pán na Švamberce, a jej založil léta 1238, prvního dne měsíce června, jehož tělo zde pochováno jest“.¹⁶ Zde nás nepochybně zaujme zmínka o tom, že první historický Švamberk byl pohřben právě ve Stříbře. Ve starší literatuře jsou uvedena ještě další důležitá data vztahující se k založení kláštera – 1250–1253 – s tím, že fundační listina byla ještě v 19. století k dispozici. Luděk Jirásko, jenž provedl analýzu sporných i nesporných písemností, nakonec dospěl k širšímu rozpětí založení stříbrského kláštera, které klade mezi léta 1238 a 1272.¹⁷ Je samozřejmé, že 34 let je velmi dlouhý časový úsek; na druhé straně se autor svým přihlídnutím k „předkritické“ literatuře vyhnul jistým jednostrannostem, které by se mohly skrývat ve snaze o větší přesnost. Osobně považuji Březanem zachycené datum 1238 za věrohodné již vzhledem k tomu, kolik spolehlivých informací k švamberským dějinám, zejména 14. a 15. století, přinesl.

1.3 RATMÍR (RACEK) II. (1250–1263 NEBO 1249–1289¹⁸)

V literatuře obyčejně není žádný rozpor mezi podobou jména Ratmír a Racek, ač se to zakládá na důvěře v autoritu Františka Palackého. Proč ne.¹⁹ „Interfuit autem hinc facto dominus Ratmirus, purgravius de Frimbergc cum fratre suo Bohuslao.“²⁰ Bohuslav byl tedy Ratmírovým bratrem. Zemřel kolem roku 1245.²¹ Je zřejmé, že oba bratři zatím postrádali vlastní rodové sídlo, a tak více „privatizovali“ strategický přemyslovský hrad. Možná odvážné, ale přece. Ratmírova úřední kariéra na tomto pohraničním hradě trvala přinejmenším třináct let.²² Zde si musíme uvědomit, že úřad purkrabího svým obsahem neodpovídá klasické správní „strukturu“ hradu pozdního středověku. Nacházíme dokonce hrady, o jejichž purkrabích neslyšíme.²³ Proč tomu tak bylo, překračuje rámec našeho výkladu. Nesmíme opomenout zdůraznit, že se jednalo o dobu, do níž je nutné zařadit jednu z velkých kvalitativních

16 Čeněk Zíbrt: Z dějin zámku a panství Zvíkova II, *Časopis českého muzea* 82, 1908, s. 212, č. 3.

17 Luděk Jirásko: Kláštery ve městech v Čechách a na Moravě ve 13. století, *Hospodářské dějiny* 4, 1979, s. 133–164.

18 Tak NA v Praze, Dobřenského genealogická sbírka, i. č. 1098.

19 Jaroslav Charvát (ed.): *Dílo Františka Palackého. Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, Praha 1941, s. 335 (1250–1263).

20 CDB IV-1, č. 204, s. 366–368.

21 Jiří Jánský: *Páni*, za s. 96 (rodokmen).

22 Dobřenského výklad nepovažuji za korektní již proto, že držba trvající 40 let je neobyčejně dlouhá. Většinu genealogů ovšem vůbec nevadilo, že bratr Bohuslav byl purkrabím na Přimdě 50 let a roku 1310 vyrazil na říšský sněm – OSN 24, Praha 1906, s. 848; poté sloužil dál.

23 Václav Novotný: *ČD I-4*, s. 296. Sr. tamtéž vtipnou Novotného glosu: „...nelze říci, že by Přemysl byl odstranil hradské zřízení a nahradil je krajským, tím méně, že by tak byl učinil cestou legislativní, nějakým jednotným opatřením...“

změn ve společnosti v Čechách. Na troskách kdysi prakticky všeobjímajících knížecích majetků vznikalo královské vlastnictví (tzv. druhé generace). „Přes pojmoslovné přerovy se rýsuje jasné dělítko mezi kastelánem ‚doby knížecí‘ a nastupujícím purkrabím. Starý kastelán tvořil pilíř hradského systému a jeho plošně rozestřené pravomoci měly (přes výjimky a posléze imunity) veřejně správní ráz. Naproti tomu purkrabí měl odpovědnost omezenější. Vztahovala se hlavně na vojenské funkce a chod hradu, až v dalším plánu na hradní panství, o jehož péči se mohl purkrabí dělit s jinými úředníky. Posléze se změnil v ústřední článek patrimoniální správy, zdaleka ne toliko královské, ale vůbec správy velkých majetků.“²⁴

V některých případech význam purkrabího vzrostl, například právě na západočeské Přimdě, přičemž pouze výjimečně sílil význam vnitrozemských hradů.²⁵ V tomto kontextu nelze opomenout, že právě pojem purkrabí postupně vytěšňoval jinak dosti neustálenou terminologii předchozího období. Jenže vždy záleželo na tom, kterému pojmu dával jeho nositel přednost, podceňovat nemůžeme ani to, jaké měl individuální zvyky či zda měl „po ruce“ písaře schopného vytvořit příslušný dokument. Je jistě správné a adekvátní, spojujeme-li hrad Přimdu za vlády Václava I. se silnými purkrabími, kteří nejednou usilovali, aby hrad udrželi ve svých rukou, a to na úkor krále. Konečně patrně nejvýstižnějším důkazem může být srovnávání svědečných řad různých dokumentů, které prozrazují poslušnost jednotlivých osob v rámci společenské hierarchie.

Jedním z nejznámějších purkrabích, ale také lokátorů třetí čtvrtiny 13. století byl Hirzo, někdy nazývaný také Hrz.²⁶ S jeho jménem je spojena dlouholetá služba pro Václava I. a Přemysla Otakara II. Řadu let byl Hirzo purkrabím na Zvíkově. Navíc je známo, že se podílel na založení královského města České Budějovice, kde dokonce vyměřoval uliční síť, a měl se podílet i na uskutečnění takové kontroverzní stavby, jakou byl cisterciácký klášter Zlatá Koruna. Hirzo zemřel roku 1275 a je pohřben v boční lodi kostela tohoto kláštera. Možná se ale divíte, proč zde uvádím právě tohoto muže. Obecně se uznává, že řazení osob do svědečných řad není projevem nahodilosti, přestože musíme i s tím počítat. A odtud je možná překvapivé, že v řadě případů se „starý známý“ Hirzo uvádí na nižším místě než Ratmír II.

24 Josef Žemlička: Počátky Čech královských 1198–1253. *Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 556–559 (cit. s. 559); Eva Cironisová: Purkrabí rožmberských hradů a panství, *Jihočeský sborník historický* 39, 1970, s. 213–221.

25 Výjimkou byl patrně pouze Zvíkov, srv. Václav Novotný: ČD I-4, s. 297.

26 Srv. Jiří Kuthan: Zvíkovský purkrabí Hirzo. Příspěvek k dějinám kolonizace jižních Čech, *Československý časopis historický* 19, 1971, s. 711–725; srv. Jaroslav Čechura: Počátky královského města Českých Budějovic, *Jihočeský sborník historický* 53, 1984, s. 57–68.

S Ratmírem II. se často setkáváme v blízkosti Přemysla Otakara II. Tak v létě roku 1254 jej zastihneme („Ratmirus de Primda“)²⁷ v hlavním městě, kde se odehrávala reprezentativní slavnost týkající se cisterciáckého kláštera Osek, který neležel příliš daleko od Přimdy. Ostatně dokumenty z 13. věku vypovídají jasně, že cisterciáci byli mezi nejstaršími členy rodu nesoucího ve znaku labuť velmi oblíbení. Za několik měsíců král Přemysl Otakar II. potvrdil ves Tursko, kterou získali františkáni od urozené vdovy po jistém Bohuslavovi. Mezi svědky se vyskytoval rovněž „Ratmirus de Primda, burcravius“.²⁸ Zde nepřehlédneme široký výčet urozených mužů, kterých bylo 30, náš Ratmír je na 16. místě. Patrně by bylo mylné vyvozovat z tohoto faktu pokles jeho společenského postavení. Roli mohla hrát i schopnost soudobých „kancelářských sil“ zúradovat celý akt.

Jindy purkrabího Ratmíra II. nacházíme, jak spolu s panovníkem navštěvuje v roce 1256 moravskou metropoli Brno a je svědkem vydání konfirmační listiny, kterou Přemysl Otakar II. potvrdil velehradskému klášteru koupi vsi Zlatníky od Smila z Bílkova. V dokumentu vystupuje jako jeden z deseti svědků. Je známo, že vláda krále „železného a zlatého“ se odehrávala do značné míry ze sedla. A tak se maně vkrádá otázka, kolik času asi strávil Ratmír po boku svého rytířského krále a kolik opravdu na Přimdě. A je přirozeně také otázka, zda již stál hrad Švamberk. Budiž mi dovoleno vyslovit zde skeptický odhad, který umožňují prameny: Švamberkové prostě neměli čas na finalizaci této stavby.

V březnu následujícího roku se s Ratmírem znovu setkáváme po boku panovníka, v srpnu rovněž – tentokrát opět na Moravě. O jeho postavení ostatně nejlépe vypovídá fakt, že u Opavy se uskutečnilo „colloquio generalí“. Zdá se, jako by končily přípravy na volbu nového římského krále. V hlavním městě Českého království se dokonce objevil jeden z klíčových volitelů, kolínský arcibiskup; pohyboval se však po městě napůl inkognito, což si dnes jen stěží umíme představit.²⁹

Povinnosti občas svedly Ratmíra II. a jeho bratra k společnému úkolu či spíše poslání, jak dokládá jejich návštěva plaského kláštera 24. října 1257.³⁰ Tehdy panovník v návaznosti na dříve provedené akty potvrdil klášteru svobody týkající se pokut za zranění osob. Na návštěvu prominentní instituce vyrazil se skromným doprovodem, jež tvořili nejvyšší komoří Bavor ze Strakonice, pražský kastelán Jaroš, Čech (z Železnice), Ratmír a jeho bratr Bohuslav („Rathmirus et frater suus Bovzlaus“) a několik dalších osob.

27 CDB V-1, č. 31, s. 72.

28 CDB V-1, č. 46, s. 97–98.

29 Václav Novotný: ČD I-4, s. 198–201.

30 CDB V-1, č. 137, s. 220–222.

Roku 1263 je Ratmír naposledy doložen ve funkci přimdeckého purkrabího.³¹ Tehdy přistupuje k poměrně rozsáhlému fundačnímu aktu, kdy vydává přímo ve své lokalitě jménem Bor (Hayda, Merica) privilegium tamnímu chrámu, který získal nadání v podobě vsi Holyně.³² Z podvědomí do vědomí se neustále dere následující otázka: víme bezpečně, že v případě Ratmíra jako purkrabího na Přimdě máme co do činění se dvěma osobami? Nemohlo se jednat pouze o jednu? Po pravdě řečeno mohlo, dokonce i doba, kterou oba muži v součtu v úřadě urazili, není nijak mimořádná.

To vše podle mého názoru není až tak podstatné, daleko podstatnější je konvence v chronologii jednotlivých členů toho kterého rodu. Přiznávám tu obdiv vůči mužům, jako byli Vojtěch Král z Dobré Vody,³³ Martin Kolář, August Sedláček³⁴ a jejich předchůdci, mezi které patřili J. V. Dobřenský³⁵ či G. A. Wunschwitz.³⁶ Většinou se jednalo o genealogy či heraldiky amatéry, kteří vypracovávali rodokmeny zejména šlechty u nás. Výjimkou byl snad jen August Sedláček, žák V. V. Tomka, který v rámci přípravného materiálu na svou monumentální publikaci *Hrady, zámky a tvrze království českého*, jež vyšla v 15 svazcích, shromáždil ohromné množství archivního materiálu, takže jeho výpisky jsou dodnes cenné.

1.4 BOHUSLAV I. (1251/1285–1306/1311)³⁷

Bohuslav byl bratrem Ratmíra II. S jeho jménem, jež se odchyluje od tradičního pojmenování nejstarších Švamberků a zakládá tradici pojmenování mnoha členů rodu křestním jménem Bohuslav, se setkáváme během velmi dlouhého časového úseku, který vyvolává nejednu otázku. Přiznávám, že se s obtížemi srovnávám s tím, že Augustu Sedláčkovi nijak nevadilo přisoudit tak extrémní časový úsek Bohuslavovi, o němž je známo, že velmi mnoho času trávil v blízkosti svého bratra Ratmíra. Ostatně první doklad zachycující dvojici sledovaných bratří pochází z února 1251 („d. Ratmirus, purgravius de Frimbergc, cum fratre suo Bohuslao“³⁸). Bohuslav tu vystupoval v právním úkonu, což znamenalo, že musel být plnoletý. Ve 14. století byla plnoletost spojována s dosažením patnáctého roku života,³⁹ myslím, že nic nebrání předpo-

31 Přidržuji se zde chronologie Augusta Sedláčka.

32 CDB V-1, č. 369, s. 548–549.

33 Vojtěch Král z Dobré Vody: *Heraldika*, Praha 1900–1901.

34 Martin Kolář – August Sedláček: *Českomoravská heraldika 1–2*, Praha 1902–1925.

35 Národní archiv v Praze, Genealogická sbírka J. V. Dobřenského z Dobřenic, i. č. 1098.

36 Tamtéž, Genealogická sbírka Wunschwitz, i. č. 1206.

37 Rozdílná data odrážejí názory různých autorů, viz níže.

38 CDB IV-1, s. 204, s. 366–368.

39 Srv. František Šmahel: Záhady dvou Žižků a Žižkova věku, *Husitský Tábor* 3, 1980, s. 3–50, zejm. s. 21–28.

kladu, že tomu tak bylo i o století dříve. V tom případě by se Bohuslav I. musel narodit nejpozději v roce 1236, spíše ještě dříve, řekněme kolem roku 1233. To by ovšem znamenalo, že v roce 1310, kdy se naposledy objevuje v pramenech, mu bylo nejméně 74 let, anebo se přibližoval osmdesátce. Jistě požehnaný věk. Ve své době výjimečný. Ač se jedná o hypotetickou konstrukci, soudím, že s ní lze pracovat. Vraťme se ale zpět k osudům Bohuslava I.

V říjnu 1257 navštívili oba bratři Plasy. O dva a půl roku později se objevují mezi osmi svědky dokumentu: „Rathmirus et frater suus Boiezlaus“. ⁴⁰ Je sotva náhoda, že listina, která oba muže zmiňuje, byla vydána ve prospěch cisterciáckého kláštera Waldsassy, kláštera, jenž se těšil tradiční pozornosti českých panovníků. Ve zmíněném dokumentu nemají Ratmír a Bohuslav uveden žádný titul, postrádáme hodnost, kterou v oné době mohli zastávat.

Je zajímavé sledovat, jak se v jednotlivých dokumentech měnilo společenské postavení našich „silných“ purkrabí. Za pobytu v Písku na počátku dubna 1260 vydal král Přemysl pro opavské měšťany osvobozující privilegium na placení desátku z krčem. Ve výčtu svědků stojí v čele Vok z Rožmberka († 1262, jinak zakladatel vyšebrodského kláštera), jako čtvrtého v pořadí nalézáme Ratmíra II.; celkově hovoří dokument o sedmi vznešených pánech. ⁴¹ Vrátil se poté Ratmír na Přimdu, anebo doprovázel krále? Osobně se domnívám, že byl k dispozici panovníkovi, a to po delší dobu, neboť v červenci jej nalézáme v Laa an der Thaya („dominus Ratmirus de Phremperch“). ⁴²

Uvedené údaje možná odrážejí skutečnost, že patrně starší z bratří byl purkrabím, mladší *de iure* nikoli; pobýval ovšem na stejném sídle. Kladu si otázku, jak tomu bylo v situaci, kdy purkrabí jednoho z klíčových královských hradů doprovázel panovníka na cestách jeho doménou. Jistě se vtírá otázka, zda Bohuslav mohl – formálně či neformálně – zastupovat svého bratra v purkrabském úřadě.

Nemáme jistotu, oporu můžeme nalézt jen v empirickém materiálu, který pečlivě shromáždil Václav Novotný. Plyne z něj, že jeden z bratří mohl patrně zastoupit druhého. Velmi pravděpodobně zde ovšem padala na váhu skutečnost, že se jednalo o členy jednoho a téhož rodu. V letech 1250–1263 vykonával úřad zřejmě starší bratr, tedy Ratmír II. V roce 1263 nacházíme na Přimdě Viléma z Litic, jehož v letech 1272–1273 vystřídal Bohuslav z Boru (= ze Švamberka). ⁴³ Úřad vykonával relativně krátce.

40 CDB V-1, č. 212, s. 331–332.

41 CDB V-1, č. 218, s. 340.

42 CDB V-1, č. 232, s. 361–362.

43 Podle Václava Novotného: ČD I-4, s. 293.

Další nejasnost je spojena s možným vojenským angažmá pana Bohuslava v bitvě u Mühldorfu roku 1257. Zde sice figurují taková jména z řad české elity jako Vok z Rožmberka, jeho bratr Smil a strýc Ojír z Lomnice, Smil z Lichtenburka, Vilém z Poděbrad, Purkard z Janovic na Zvíkově; z purkrabích loketský Oldřich Zajíc, hradecký purkrabí Jenec, ale naši Západočeši chyběli.⁴⁴ August Sedláček si na tomto místě určitě nevymýšlel. Právě on totiž poslal bojovat jednoho z prvních Švamberků nejen k Mühldorfu, ale také na Moravské pole.⁴⁵

Mnohdy neznáme jasné důvody, proč byly určité osoby voleny jako svědci právních pořízeních. Následující případ přináší hned celou řadu záhad. Dne 26. srpna 1261 se v Olomouci uskutečnil akt obvěnění tamní svatyně českým králem, přičemž byl vydán příslušný právní dokument zakončený obratem „huius rei sunt barones nostri tam Boemimiae, quam Moraviae“. První ve výčtu urozených mužů je uveden Ratmír z Přimdy.⁴⁶ Je bezesporu zajímavé, že purkrabí ze západních Čech je hlavním protagonistou v Olomouci, kde pojišťuje majetkoprávní operaci. Ale to není vše. O pět dní dříve se v Olomouci uskutečnila jiná – snad bychom mohli říci podobná – akce. Smil ze Stríleka založil další z moravských cisterciáckých klášterů, totiž ústav ve Vizovicích, který nazval symbolicky Smilheim. Pozoruhodné bezesporu zůstává, že svědečná formule v čele s významným olomouckým biskupem Brunem je docela jiná.⁴⁷ Skutečnost, že by český panovník vydal na jednom místě v průběhu necelého týdne dva kvalitativně odlišné dokumenty, je vskutku dosti závažnou indicií, abychom dokumenty bez dalšího ověření nepřijímali jako faktum. To ovšem vůbec nemusí znamenat, že se jednalo o cílený počin falzifikátorské dílny. Tak tomu velmi pravděpodobně nebylo. Klášter Vizovice byl opravdu založen a dostal statky, o nichž se v listině píše.⁴⁸

Naznačená síla rodu se projevovala v tom, že Bohuslav byl již třetí jeho člen, který držel v rukou otěže správy Přimdecka. Bohuslav byl purkrabím v roce 1272 (zmiňován v souvislosti s cisterciáky z Oseku)⁴⁹ i v následujícím roce (cisterciáci z Vyššího Brodu).⁵⁰

44 Srv. Václav Novotný: *ČDI-4*, s. 74 (v pozn. 2 odkazy na nezbytnou dokumentaci).

45 Srv. August Sedláček in: *OSN XXIV*, Praha 1906, s. 848.

46 *CDB V-1*, č. 291, s. 436–438.

47 Srv. *CDB V-1*, č. 290, s. 431–436; celou záhadu možná může alespoň dílčím způsobem oslabit fakt, že vydavatelé českého diplomataře Jindřich Šebánek a Sáša Dušková nepovažovali dokument za nesporný (označili jej jako č. 290++, přičemž přítomnost dvou křížků naznačuje, že dokument byl naopak „brněnskou školou“ považován za formálně značně sporný).

48 Jde zde hlavně o to, že formální uspořádání dokumentů neodpovídá dobovým zvyklostem. Ač takové konstatování samo o sobě nevypovídá nic o tom, že se jednalo o záměrně zfalšované dokumenty, příslušní specialisté na ně obvykle pohlížejí jako na falešné.

49 *CDV V-2*, č. 668, s. 303.

50 *CDB V-2*, č. 693, s. 332–333.

Roku 1285 se objevuje Bohuslav I. s označením „camerarius Pilznensis“.⁵¹ Hned z následujícího roku je další zmínka: „dominus Bohuzlao de Bor, camerario Pylznensi“.⁵² Bohuslav I. se v této době tituloval v podstatě bez výjimek s přídomkem „z Boru“. Lokalita známá po dlouhá desetiletí jako Bor u Tachova se dnes nazývá pouze Bor. Ostatně při absenci zpráv o aktivitách prvních generací Švamberků při zakládání měst není příliš odvážná dedukce, že i Tachov je s rodem nějak spojen.⁵³ Koresponduje to se skutečností, že v podstatě po celé 13. století se setkáváme s ranými Švamberky ve stabilním geografickém rámci. Docenit význam tohoto konstatování *ad hoc* by pomohla vlastní analýza sídelního „katastru“, kde se lze s prvními Švamberky potkat. Za neobvyklou musíme považovat skutečnost, že pojmenování rodu přichází velmi pozdě.

A tak s největší pravděpodobností teprve roku 1287 je doložen název – nyní už hradu – Švamberku/Krasíkova. Obsahuje jej patrně vůbec nejstarší zachovaný výpis desek zemských, který pochází z roku 1537 (tedy z doby, kdy původní desky zemské ještě existovaly).⁵⁴ K hradu s nestandardními parametry se posléze vrátíme při samostatné analýze. Zdá se totiž, že nenacházíme příliš analogií; obyčejně bývala platná základní souvztažnost, kterou představoval rod a (hlavní) rodový hrad. V případě Švamberka, a to je opravdu velmi zvláštní, vznikl hlavní rodový hrad se značným časovým opožděním. Ovšem ze Švamberka se patrně psal již v roce 1252 Ratmír II. („Radmirus de Sriniberk“). A také listina z roku 1254 uvádí převora johanitského řádu Jana „de Schwambergk“.⁵⁵

Velmi důležitá je zmínka z roku 1289, kdy se jeden z chebských měšťanů (Albert zvaný Nothafft)⁵⁶ rozhodl odkázat plat ve výši deseti hřiven tepelskému klášteru. Mezi těmi, kdo operaci potvrzovali svým svědectvím, byl také Bohuslav z Boru („Bohuslao de Merico“).

Král Václav II. měl v úmyslu napravit pošramocené česko-bavorské soustředství, které od doby jeho otce utrpělo dosti značné škody, jak o tom svědčí kupříkladu ne právě povedená bitva u Mühldorfu z roku 1257. Mladý panovník se snažil opětovně nastolit pokojný *modus vivendi*. Jedním z projevů této snahy se stalo uzavření mírové smlouvy mezi českým králem a bavorským vévodou Ludvíkem, která byla podepsána symbolicky u Chebu 8. října 1291. O její koncepci svědčí i výčet svědků z české strany: Dětrich Špacman z Kos-

51 RBM II, č. 1358, s. 586.

52 RBM II, č. 1373, s. 591.

53 Srv. August Sedláček: *Hrady XIII*, s. 100.

54 Editor František Palacký upozorňuje na četné chyby, jež se vloudily do tohoto materiálu. Pro účel naší práce nemají ovšem takové poklesky zvláštní význam. Srv. Jiří Jánský: *Páni*, s. 23–24; Milan Novobilský – Petr Rožmberský: *Hrad Krasíkov neboli Švamberk*, Plzeň 1997.

55 Srv. tamtéž, s. 4, bez odkazu na prameny.

56 RBM II, č. 1468, s. 633; srv. RBM II, č. 1466, s. 628–630 z 10. ledna 1989 („Bohuzlai de Bor“).

telce,⁵⁷ purkrabí z Přimdy, Bohuslav z Boru, Bohuslav z Klenové, Racek, syn Bohuslava z Boru.⁵⁸ Je zajímavé, že žádný z prvních Švambergů – ač bylo k dispozici více mužů náležejících do tohoto rodu – tehdy již nezastával úřad přimdeckého purkrabího. Standardní výklad této situace je v podstatě jediný, totiž že kdysi silní purkrabí upadli do dočasné nemilosti. Přesto bylo postavení Švambergů v regionu natolik silné, že nemohli chybět při podpisu mírové smlouvy. Bohuslavův syn Racek III. se vyskytuje pouze v tomto dokumentu, jinak o něm nemůžeme přinést další informace.

Nemenší potíže přináší sám Bohuslav, který se objevuje jako přimdecký purkrabí v roce 1306 (podle Sedláčkovy logiky je tak po 21 letech opětovně doložen v úřadě). Jelikož se zdá, že Švambergové nepatřili mezi oblíbence Václava II., není principiálně nemožné, aby se roku 1306, tedy po Václavově smrti, objevil Bohuslav jako přimdecký purkrabí znovu v úřadě a jeho kariéra pokračovala dál. Vždyť v roce 1310 tvořil součást výpravy českých šlechticů, kteří se snažili získat od římského krále Jindřicha VII. Lucemburského příslib, že nebude bránit svému synu Janovi stát se českým králem. „Item pan Bohuslav z Boru s jinými commisaři, preláty a pány zemskými byl vyslán z země české do Frankfurtu k císaři Jindřichovi z domu Lucemburského ... v jednání o syna jeho Jana, aby nevěstu sobě Alžbětu za dědičku K. C. za manželku, pánem jejich a králem byl. Stalo se léta Pánie 1310, dne 1. Julii.“⁵⁹

Dokážeme si představit věkovitého muže, který byl 7. února 1311 součástí korunovačního ceremonálu Jana Lucemburského, kdy – podle slov Petra Žitavského – Bohuslav ze Švamberka a syn Fridricha ze Znojma „byvše opásáni pásem rytířským, byli určeni držet drahocennou korunu nad hlavou královou“.⁶⁰ Jednalo se o symbolické vyvrcholení dlouholetých služeb Bohuslava I. ze Švamberka pro poslední Přemyslovce, ale také aktivit ve složitém přechodném období před nástupem Lucemburků na český trůn.

57 August Sedláček: *Hrady XIII*, s. 6.

58 *RBM II*, č. 1554, s. 667–668 – „Theoderucum, purchravium in Frimberch, Bohuslaum de Bor, Bohuzlaum de Clenow, et Racconem, filium Bohuzlai de Bor.“

59 Václav Březan: in: SOA Třeboň, fond Cizí rody – registratura, Švambergové, kart. 13; srv. Čeněk Zíbrt: *Z dějin zámku a panství Zvíkova*, *Časopis českého muzea* 82, 1908, s. 215–216.

60 *Zbraslavská kronika*, s. 400.

2. KAPITOLA

ŠVAMBERKOVÉ V JEJICH TEMNÉM

14. STOLETÍ

2.1 ZTRACENÍ

„V listu jednom latinském starodávním, konfirmací aneb potvrzení králem Přemyslavem (sic!), toho jména prvním, než králem českým třetím, na dani klášteru ostrovskému, některých zboží, dědin a gruntův od knížat českých, kteříž se vyslovují i s tím, co který nadal, takto: 1. Létha Páně 1000 Boleslav, pravý katolický syn, ukrutného Boleslava v počtu toho jména Druhý, 2. Boleslav, třetí syn jeho, 3. Oldřich, kníže české, 4. Břetislav, 5. Spytihněv, (6-7.) Kunrat, 8. Břetislav, syn krále Vratislava, 9. Svatopluk, král moravský a kníže české.

Mezi jinými svědky v tom listu jmenují se předkové pánův z Švamberka, pan Neostup (sic!) a pan Bohuslav, komorník království českého. Stalo se léta 1205 skrze ruce Rapotona, dvoru královského kanclíře, 16. kalendas februarii, tj. 17. den měsíce ledna, když nejjasnější král Přemysl dvorem býti, residencí jmíti, i sněm se pány českými v ochtáb Tří králů v Praze držet ráčil. V jiném listu, když král Ottakar, jinak Přemysl II., kníže rakouský a markrabě moravský, majestátem svým oznamuje, že král Václav, otec jeho, ves Budětice, Držislavovi neb Drslavovi za jeho věrné služby daroval, které on, Držislav, Dlouhomilovi prodal. Takového trhu král mezi nimi potvrdil léta Páně 1254. Mezi jinými svědky nacházejí se dva páni bratři z Švamberka, pan Ratmír a pan Bohuslav, páni zemští a rady královské.“⁶¹

Autorem těchto řádků není nikdo jiný než rožmberský a švamberský archivář Václav Březan. Vznikly patrně v roce 1612. Plyne z nich, že ani tento velmi kompetentní muž, který znal bez nadsázky všechny písemnosti obou rodů, nemohl k historickým počátkům pánů z Labutě říci víc než jen několik vět. A ty se ještě opíraly o listinu Přemysla Otakara I. pro ostrovský klášter z roku 1205.⁶² Zde ovšem žádný předek Švamberků nevystupoval. Březan listinu znal jednoduše proto, že byla uložena v třeboňském archivu. Druhý dokument, který uvádí, pochází až z roku 1254.⁶³

61 Václav Březan: in: SOA Třeboň, fond Cizí rody – registratura, Švamberkové, kart. 13. Citace dobových pramenů jsou v knize upraveny, aby byly pro dnešního čtenáře srozumitelnější.

62 CDB II, č. 359, s. 379–383.

63 RBM IV, č. 1790, s. 717.

Když vstoupíme s proslulým znalcem historie Rožmberků do 14. století, čekají nás překvapivá zjištění. Posudte sami. Psal se rok 1310 a „pan Bohuslav z Boru s jinými komisaři, preláty a pány zemskými byl vyslán ze země české do Frankfurtu při Rejně k císaři Jindřichovi, mocnáři z domu Lucemburského, v jednání o syna jeho Jana, aby pojma sobě Alžbětu kněžnu, dědičku království českého za manželku, pánem jejich a králem byl. Stalo se léta Pánie 1310, den 1. měsíce Julii...“ To je jistě velmi závažná zpráva. Ovšem pro tak významnou dobu, jakou 14. století bezesporu bylo, nabízí Březan dále jen údaje tří listin, čímž je s historií rodu hotov. Pro historika zkrátka začínaly dějiny Švamberků až Hynkem Krušinou.

Dostali jsme se tedy do lucemburského období. Ač by se mohlo zdát, že se bude vyznačovat kontinuálním nárůstem pramenů, jak je obvyklé u jiných šlechtických rodů nebo i u hradů, v případě jednoho z nejvýznamnějších západočeských rodů pro přibližně sedmdesát let (1320–1390) nic podobného nebudeme. ⁶⁴ Naopak se tu dostáváme do nečekané situace, kdy se po dlouhém, předlouhém Bohuslavově životě nabízí – pokud jde o další historii Švamberků – několik různých možností. Využijme některé z nich.

August Sedláček pracoval s velmi širokým rozrodem Švamberků, ⁶⁵ které rozdělil až do deseti pobočných linií. ⁶⁶ Přesvědčivěji přistoupil v roce 1914 ke genealogii počátků rodu Georg Schmidt, který se k tématu po čase vrátil a podal jej s menšími odchylkami, jež však stojí za to uvést. Pokusil se o vsutku mravenčí práci a vynaložil při zpracovávání tohoto subtilního materiálu hodně úsilí. Mám za to, že se mu podařilo prohloubit znalosti o rodu. Původní Schmidtův názor byl následující:

Ratmír III. z Krasíkova (= Racek z Boru), Bušek z Boru (Bohuslav II.), Tobíáš (Dobeš) z Boru. Podle autora byl Bohuslav II. představitelem hlavní linie Švamberků, ačkoli se tu jednalo o borskou větev. ⁶⁷

Roku 1929 podal Georg Schmidt pozměněný nástin genealogie: ⁶⁸

- Ratmír III. (1287–1291) ⁶⁹ jako bratr Buška či Bohuslava ⁷⁰ (1313–1330),
- Bohuslav III. z Krasíkova (Schwanberka),
- Ratmír V. (Racek z Poříče, 1365–1414), Bušek II. (Bohuslav IV., 1388–1395),
- Bohuslav V. (Bohuslavek, † 1400), Jan I. (popraven 1410)

64 Josef Emler (ed.): *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*, Praha 1876.

65 August Sedláček: *OSN 24*, Praha 1906, s. 848–849.

66 Detailně o nich v 16. kapitole této knihy.

67 Srv. Georg Schmidt: *Die ersten Herren von Schwanberg (1223–1330)*, *Fünfundvierzigster Jahresbericht des K. K. Staats-Ober-Gymnasiums in Mies 1914–1915*, Mies 1915, s. 8.

68 Georg Schmidt: *Privilegium der Herren von Schwanberg für ihre Stadt Haid*, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte Deutschen in Böhmen* 67, 1929, s. 12, kde je genealogická tabulka.

69 Údaje v závorkách vyjadřují roky, kdy je dotyčný doložen v pramenech.

70 Tamtéž: Buschek (Bohuslav II.).

Docela odlišný obraz podává řešení Jana Václava Dobřenského, jež zaujme jistou diskontinuitou:

- Racek – Bohuslav (1310),
- Bohuslav (1351–1372) – Jaroslav (1295–1345),
- Bušek (1372–1398) – Bohuslav (1372–1398) – Jan (1372–1402/4) – Ratmír (1377–1416)

Petra Smetáková v roce 2004 konstruovala švamberský rozrod ve 14. století od Bohuslava II. (1311–1330) následovně:⁷¹

- synové Bohuslava II. – Bohuslav III. (1342–1379) a Ratmír IV. (1342)
- synové Bohuslava III. – Bušek, Bohuslav, Ratmír a Jan

Jiří Jánský se v roce 2006 tímto tématem nijak speciálně nezabýval. Jeho posloupnost hlavní rodové větve (borsko-krasíkovské) je následující:

- Bušek (Bohuslav II., 1311–1330) měl tři syny: Jaroslava († 1345), Bohuslava III. († po roce 1378), Racka (zmíněn v roce 1342), a nejmenovanou dceru
- Bohuslav III. měl čtyři syny: Ratmíra († 1410), Buška (Bohuslava IV., † po roce 1394), Bohuslava V. († 1401), Jana I. († 1409/10) a dceru Anežku

Není mou ambicí podrobně rozebírat různá řešení pro dějiny Švamberků, zejména první poloviny 14. století. Společná je pro ně ale jedna skutečnost, totiž že při sledování rodokmenu, ale i biogramů jednotlivců se ocitáme na velmi nejisté půdě. Svědčí to zřejmě o skutečnosti, že rod pánů z Labutě ustoupil do pozadí, což se v polovině století změnilo.

* * *

Teprve rok 1342 ukazuje jasné kontury sledovaného rodu. Setkáváme se s Bohuslavem, pánem na Boru a Krasíkově, a nejspíše jeho bratrem Ratmírem (Rackem) z Boru.⁷² Bohuslav se chystal založit klášter augustiniánů kanovníků. Ze skutečnosti, že jej hodlal nadat platy ze vsí Lomy, Domaslav a Krasíkov, lze usuzovat, že fundace měla být někde v blízkosti těchto lokalit. Augustiniáni kanovníci byli obvykle spojováni s městskými sídlišti, a tak zde připadá v úvahu v podstatě Bor či Stříbro.⁷³ V dokumentu je uvedena rovněž kaple sv. Jiří v blízkosti hradu. Bohuslav ze Švamberka vykonával mezi lety 1358 a 1361 úřad hejtmana Chebského kraje.⁷⁴ Na počátku šesté dekády usedal

71 Petra Smetáková: *Páni ze Švamberka*, s. 51–74.

72 Georg Schmidt: *Die ersten Heren*, s. 8.

73 *RBM IV*, č. 1202, s. 479–480.

74 *RBM VII*, s. 25, 191, 328, 546, 597 a 659.

často v tělese zemského soudu (například v letech 1351⁷⁵ či 1355⁷⁶), jindy cestoval s císařem do říše.⁷⁷

V roce 1365 se stal Bohuslav ze Švamberka účastníkem jiného soudního řízení.⁷⁸ Dovídáme se, že toho roku český král zapsal jemu i jeho dědicům na městu Tachov 60 kgč ročního platu v celkové sumě 1 080 kgč. Výpočtem snadno zjistíme, že doba splatnosti byla plných osmnáct let.⁷⁹ Operace souvisela se skutečností, že součástí panovnické komory byla královská města a kláštery, jejichž zakladatelská práva měl v rukou panovník.⁸⁰ Zřejmě zde došlo ke sporu o placení uvedené sumy; spor sám o sobě není důležitý. Byl to právě Karel IV., jenž začal v průběhu své vlády zvolna převádět zprvu jednotlivé, spíše izolované položky komorního majetku na některé šlechtice. Ani zdaleka se nedalo předpokládat, k jak masovému jevu přivedou tuto praxi jeho synové Václav a Zikmund. Ale nepředbíhejme.

S Bohuslavem ze Švamberka se setkáváme i v roce 1375, kdy Karel IV. potřeboval značné finanční půjčky, aby se jeho prvorozený syn mohl stát římským králem. Tehdy byla oslovena řada šlechticů z předních rodů – Rožmberkové, Boreš z Rýzmburka, Jan z Vartemberka, Jaroslav ze Šternberka, Půta z Častolovic, Hynek Berka; jako devátý v pořadí vystupuje „Bohuslav von Swanemberg“. Uvedení muži obstarali panovníkovi pěkně kulatou půjčku, 64 000 zlatých.⁸¹

Na počátku října 1378 zemřel Bohuslav ze Švamberka, tehdy již nositel vysoké funkce nejvyššího purkrabího Království českého.⁸² Poslední odpočinek nalezl nejspíše v klášteře minoritů ve Stríbrě. Ve sledované době se však přece jen „ukázal“ ještě jiný Švamberk, totiž v roce 1366 Ratmír z Krasíkova⁸³ či roku 1382 Ratmír de Swamberg.⁸⁴

75 AČ II, s. 339, č. 33 – „Bohuslav z Krasíkova“.

76 AČ II, s. 339, č. 35.

77 Srv. Lenka Bobková: *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha 2003, s. 350–358. Zde vystupoval i Ratmír z Lestkova, srv. SAP 38, 1988, s. 202.

78 AČ I, s. 508.

79 „1454 list ukázal Jan z Kocova s dobrou vůlí Bohuslava a Hynka Krušiny ze Švamberka“ (AČ I, s. 508), viz níže.

80 Srv. Jaromír Čelakovský (ed.): *Codex juris municipalis II*, Praha 1895, s. 900–901 = August Sedláček: *Zbýtky register královských králův římských a českých*, Praha 1914, č. 1832. (Dále ZR).

81 CDM X, s. 258–259.

82 August Sedláček: *Hrady XIII*, s. 43, srv. AČ II, 340, č. 41; Petra Smetáková: *Páni ze Švamberka*, s. 62–63, klade jeho skon na konec sedmdesátých let 14. století.

83 AČ II, s. 347, č. 60.

84 AČ II, s. 342.

2.2 ZNOVU OBJEVENÍ

V poslední třetině 14. století se objevovali páni ze Švamberka na politickém jevišti stále častěji; roku 1384 to byl Ratmír z Krasíkova⁸⁵ vystupující o tři roky později jako Ratmír ze Švamberka,⁸⁶ roku 1388 Ratmír et Buško de Šwamberg,⁸⁷ 1389 Ratmír de Svamberg, Buško ibidem, 1391 Racko et Buško de Šwamberg,⁸⁸ Ratmir de Poříčie dictus Šwamberg,⁸⁹ 1392 d. Ratmirus de Šwamberg,⁹⁰ 1398 Bohuslaus de Šwamberg, supremus iudex.⁹¹ Tato frekvence neodráží zcela společenské postavení. Chtěl jsem postihnout změnu, kterou můžeme zachytit ve frekvenci jmen Švamberků, jež máme k dispozici, oproti první polovině 14. století. V posledních dvou dekadách tohoto století se setkáváme se všemi čtyřmi syny Bohuslava III. ze Švamberka, a sice s Ratmírem, Buškem (Bohuslavem IV.), Bohuslavem V. a Janem I.

Nejvýraznějším momentem veřejného angažmá části z nich byla účast v panské jednotě. Vznikla v roce 1394 jako uskupení zaměřené proti samotnému panovníkovi.⁹² Reprezentanti šlechty se spojili s cílem vytvořit aktivní protiváhu politice Václava IV. Bratři ze Švamberka, minimálně oba Bohuslavové, v ní nechyběli. V Sezimově Ústí došlo 30. dubna 1395 k závažnému aktu: tehdy přistoupili k panské jednotě bratři ze Švamberka a Riesenburka. „My Bušek a Bohuslav, bratři ze Švamberka, a my Boreš starší a Boreš mladší z Riesenburku tímto listem zjevně vyznáváme, že Joštovi Lucemburskému, Jindřichovi z Rožmberka, Jindřichovi z Hradce, panu Břeňkovi ze Skály i všem jiným pánóm, kteříž podle nich stojí o zemské dobré a zašli sú pro pravdu, slíbili sme a slibujeme naši dobrou čistou víru i pod naší ctí, než jim toho chcem a jmáme věrně pomáhati beze všech smluv, vši silou a mocí, což ji každý z nás může jmíti, a podle nich pevně stát...“⁹³

Vzniklá situace krále Václava velmi rozzlobila a rozhodl se, že se vrátí z hradu Žebráku, kde pobýval až do 5. května 1394, na Pražský hrad. Když králův průvod dorazil do Králova Dvora u Berouna, zastoupili mu cestu členové panské jednoty s vojskem. Král měl s sebou malý, vojensky bezvýznamný doprovod, který mu neumožnil jakoukoli masivnější obranu. Čeští aristokraté obstoupili panovníka a jeden po druhém mu vmetli do tváře všechny stížnosti, které jim ležely na srdci: stěžovali si na nepořádky ve správě Českého krá-

85 AČ I, s. 394; tyto prameny jsou užité v určitém výběru.

86 AČ II, s. 348.

87 AČ II, s. 349, Bušek v tomto roce poprvé zasedl jako přísedící k zemskému soudu.

88 AČ II, s. 352.

89 AČ II, s. 353.

90 AČ II, s. 353, z téhož roku pocházelo označení „Ratmír Schwamberg de Krasikov“.

91 AČ II, s. 358, č. 97.

92 Srv. Václav Štěpán: *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002, s. 354–402; *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

93 CDM XII, s. 240 = AČ I, s. 55.

lovství a říše, vadila jim obecná nejistota, pomíjení či přehlížení podle nich oprávněných politických nároků panstva, které se cítilo způsobem Václavova panování zvláště ponižováno. Po tomto verbálním ataku se králův doprovod rozpadl, neboť řada jeho členů dostala strach, co bude následovat. Panovník byl poté několik měsíců vězněn.

Došlo i k některým organizačním změnám ve správě království. Ratmír ze Švamberka, který byl členem dvorského soudu, zasedl již v květnu 1394 do grémia, jež mělo od května 1394 (soudě podle některých kroků) nahradit zemský soud.⁹⁴ K této akci došlo spíše s určitým zpožděním, a to počínaje zasedáním zemského soudu, který byl svolán na 12. června 1394. Jednání se nesoustředilo pouze na agendu, která by snesla nálepku soudní, ale bylo mnohem širší, však při něm nechyběli markrabě Jošt, dvorský sudí Purkart Strnad z Janovic, zemský sudí Ondřej z Dubé, nejvyšší komorník Břenek Švihovský z Rýzemberka a řada dalších osobností. Je dobře patrné, jaké bylo postavení jednoho ze Švamberků v rámci skutečné česko-moravské elity.

Zdá se dokonce, že Bohuslav ze Švamberka příslušel do mocenského uskupení nevlastního panovníkova bratra Zikmunda Lucemburského, moravského markraběte Prokopa, knížete Jana II. Opavského a Ratibořského, Boreše z Riesenburka a Jana z Michalovic.⁹⁵ Tito muži naplánovali akt, jenž nemá ve staletých dějinách Karlštejna obdoby. Na téměř posvátném hradě měla téct krev. I Švamberkové se podíleli na přípravě vraždy Purkarta Strnada z Janovic, Štěpána z Opočna, Štěpána Podušky z Martinic a Markolta z Vrutice, k níž došlo ve druhé červnové dekádě roku 1397.

Při dělení kořisti po zavražděných se rozdělovaly i uvolněné úřady a dostat se mělo i na Bohuslava ze Švamberka, jenž byl „jmenován purkrabím Pražského hradu“. Nemám k dispozici spolehlivý doklad, který by potvrdil právě tuto skutečnost. Spolu s tím „nárokovali (Švamberkové) marně jisté služby“.⁹⁶ Není jasné, kde historik Václav Štěpán našel doklad o úřední činnosti Bohuslava ze Švamberka.⁹⁷ Nepodařilo se mi jeho domněnky verifikovat.

Lze ovšem stanout na bezpečnější půdě a nalézt další konfliktní momenty mezi panovníkem a Švamberky. V jiskření mezi Prahou a Brnem nacházíme západočeský rod na straně moravských Lucemburků. Velmi zajímavý doklad

94 Jiří Spěváček: *Václav IV.*, Praha 1986, s. 236; naznačuje to okolnost, že dvorskému soudu předsedal namísto krále jeho bratranec Jošt.

95 Václav Štěpán: *Moravský markrabě*, s. 426, autor nemá Švamberky ani v rejstříku. Ještě na počátku 15. století patřil Bohuslav ze Švamberka mezi zemské sudí (czudarius regni Bohemiae), AČ XXXV, s. 471.

96 Václav Štěpán: *Moravský purkrabě*, s. 381.

97 Václav Štěpán: *Moravský markrabě*, s. 428: „Bohuslav ze Švamberka byl jmenován purkrabím hradu pražského.“

o tom pochází z 20. září 1395.⁹⁸ Je cenný i z dalšího hlediska, neboť se jedná o jeden z prvních dokladů spolupráce mezi Švamberky a Rožmberky, zde dokonce u příležitosti verbování vojska.

V následujícím období (1396 a 1398) vykonával Bohuslav ze Švamberka úřad přísedícího u zemského soudu.⁹⁹ Jednalo se nejspíše o Bohuslava V. Bezesporu zajímavý je přípis Bohuslava ze Švamberka adresovaný Václavu IV. na podzim roku 1400. Varoval ho, aby nejezdil do říše. Je vidět, že s dlouhodobějším stabilním – ať už pozitivním, nebo negativním – postojem vůči panovníkovi není možné počítat.¹⁰⁰ Názory takových osobností, které tvořily panskou jednotu, se prostě vyvíjely a kolísaly, jak dokládají zprávy kolem roku 1402, kdy se opět objevuje „Raczko de Schwamberg, Johannes de Schwamberg“,¹⁰¹ a z roku 1404 – znovu „Racek de Schwamberg“.¹⁰² Rok 1405 (III-23) přináší pokus o smír: „My Jan ze Švamberka a Hynek z Jovišova se zaručují za p. Haralda st. a jeho syna z Kunního města, že budou odstraněny všechny škody, učiněné Václavovi IV.“¹⁰³

K roku 1408 je zaznamenána pře Jitky z Meziříčí a Jindřicha Černovského z Dubé se členem komorního soudu, kterým byl „Racko de Schwamberg“.¹⁰⁴ Jedná se o onoho vytrvalce, kterého je možné vystopovat ve „veřejné službě“, ale také jako loajálního úředníka v lucemburském establishmentu, a to navzdory okamžikům, kdy slovo loajální nabývalo nové konotace. Nepřehlédli jsme totiž, že švamberští sourozenci oné generace se neřídili loajálním přístupem nejstaršího Ratmíra, jenž byl akceptovatelný pro centrální moc po velmi dlouhou dobu, vždyť je v pramenech doložen skoro půlstoletí. Teprve Ratmírova smrt vedla k jiné strategii. Do té doby byl vztah Švamberků (ač náleželi k protikrálovské straně) k panovníkovi do značné míry konformní. Alespoň skutečnost, že se ocitli v opačném táboře, neznamena pro ně automatické „vyškrtnutí“ z dobových grémií. Takto historik uvažovat nemůže.

Zastavme se ještě u jedné nečekané skutečnosti. Václav Březan hledal souvislosti mezi Švamberky a velmi vlivným úředníkem Zikmundem Hulerem, jenž v letech 1387–1405 zastával ve třech etapách mocný úřad podkomořího a nakonec byl popraven ve velkém sále Staroměstské radnice 23. června 1405.¹⁰⁵ Podle Březana patřil Huler do švamberského rodu: „Léta Pánie 1405 Zygmund Rothers jinak Rotherzug Schwanberg z Orlíka, podkomoří KC, otec pana Jana z Přimdy, stát v rathauzu Starého města Pražského 23. června

98 CDM XII, č. 233, s. 224–225, s mylným datem. Dokument byl vydán 20. září 1395.

99 AČ II, s. 355 a 358.

100 AČ III, s. 269, č. 1.

101 AČ II, s. 359, č. 101.

102 AČ V, s. 9.

103 CDM XIII, 399–400 = AČ V, 9.

104 AČ II, s. 50; srv. AČ II, s. 123 a 369.

105 Data podle Jiřího Spěváčka: *Václav IV.*, s. 763.

a pochován v klášteře sv. Klimenta.¹⁰⁶ To by mohlo znamenat, že podkomoří upadl do nemilosti právě tehdy, kdy začal švamberský odboj, který skončil smrtí Jana ze Švamberka.¹⁰⁷ Možná je ale vysvětlení daleko prostší. Huler držel poměrně dlouhou dobu hrad Orlík, který posléze v roce 1513 získali Švamberkové. Březan, jak bylo u něho obvyklé, chtěl sestavit poslušnost držitelů hradu a u někdejšího podkomořího narazil na nedostatek zpráv.

Švamberkové ale nebyli na konci 14. století silně angažováni jen ve věcech veřejných. U některých z nich nacházíme doklady o péči o majetky.

Roku 1401 obdrželo město Bor hned několikanásobné potvrzení svých privilegií. V tomto kontextu bychom neměli přehlížet, že město bylo vlastně jediné v rámci rozrodu Švamberků, které získalo některá privilegia. Patrně už nedlouho po polovině 13. věku, v roce 1257, tehdejší přímdecký purkrabí Ratmír ze Švamberka pamatoval i na město Lestkov.¹⁰⁸ Roku 1263 přispěl také Boru.¹⁰⁹ Obsahově se nejedná o nijak bohaté dokumenty. Nepřehlédneme, že 14. století znamená určitou „dobu temná“, kdy postrádáme dostatek pramenů i jejich homogenní strukturu. Potom však nastává poměrně hustá emise konfirmací klíčových dokumentů – v letech 1401, 1408, 1414 a 1459.¹¹⁰ Páni ze Švamberka potvrdili svému městečku nejdůležitější svobody dědického a soukromoprávního obsahu.

V dědickém právu měli podle testamentu otce nebo matky dědit svobodně dcery právě tak jako synové.¹¹¹ Velmi zajímavý byl dokument, který pocházel z roku 1381. Český panovník tu nařizoval, aby se koně a jiný dobytek hnaný z Tachova, Klatov, Domažlic, Strážbra a Berouna pohyboval po silnici vedoucí přes Rokycany. Nepřekvapuje, že listina byla uchována mezi jinými rokycanskými privilegii. Nacházíme i další dokument od téhož panovníka, jenž myslel rovněž na to, aby kupci a formané, právě tak jako ti, kteří ženou dobytek od Tachova, Přimdy nebo Teplé ku Praze, případně v opačném směru, používali přímé silnice směřující na město Strážbra a neobjížděli ho žádný-

106 SOA Třeboň, CR z Švamberka, fol. 57r. (edd.), A. M. Černá, Petr Čornej, Markéta Klosová, Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), in: *Fontes rerum Bohemicarum, series nova, tomus II*, Praha 2003, s. 61, pozn. 61. „Zpráva se týká podkomořího Hulera. Viz pozn. I/56. V textu připsáno (viz kritické poznámky k textu) rukou 16.–17. století Swamberk, což by znamenalo mylné spojení dvou rozdílných osob, tj. Hulera a Jana ze Švamberka (strýce pozdějšího katolického i husitského válečníka Bohuslava ze Švamberka, popraveného za odboj proti králi roku 1409).“ Jenže tento podle editorů „omyl“ zapadá do konstrukce, ke které jsme při rozboru dospěli. Březan patrně převzal zprávu od Bartoloměje Paprockého z Hlahol: *O stavu panském*, 1602, list 217–218.

107 Viz níže. Jde jistě v první řadě o to, existovala-li zde nějaká vazba mezi Hulerem a Švamberky. Osobně si myslím, že ano, neboť Švamberkové byli na Chebsku velmi známí.

108 CDB V-1, č. 141.

109 CDB V-1, č. 369, s. 548–549.

110 Vedle uvedených chronologických údajů poskytuje privilegium také následující doklady: k roku 1369, resp. 1391 (George Schmidt (ed.): *Privilegien*, č. II, s. 15–16), 1401, č. III, s. 20–21; 1408, č. IV, s. 21–24; 1414, č. V, s. 24–25; 1459, VI, s. 25; 1476, VII, s. 25; 1486, VIII, s. 25, 1494, IX, s. 25–26.

111 George Schmidt: *Privilegien*, s. 7.

mi postranními cestami. Odvolává tedy výsadu, která byla původně určena kladrubským benediktinům, aby formané navštěvovali jejich stejnojmenné městečko. Nyní český král nařídil purkrabím královských hradů Domažlice a Přimda právě tak jako rychtářům svrchu uvedených měst („burgrauis nostris in Tusta et Pfrimberg, nec non iudicibus, magistris civium, consulibus et juratis predictarum ciuitarum...“), aby byli stříbrským měšťanům nápomocni,¹¹² a pokud by kupce na postranních cestách dopadli, měli jim odebrat všechno zboží.

2.2.1 NEJASNÝ OSUD JANA ZE ŠVAMBERKA († 1409–1410)

Zásadní směr jednání představoval pro rod pánů z Labutě kolem roku 1400 odpor některých českých i moravských šlechtických rodů proti Václavu IV. Josef Pekař v této souvislosti vyslovil myšlenku: „Je zajímavé, že vůdčí představitelé všech tří rodů v těch letech (1408–1410, pozn. J. Č.) zemřeli smrtí násilnou, dva z nich na popravišti.“¹¹³ Jedním z potrestaných byl Jan ze Švamberka. Jednalo se o nejmladšího syna Bohuslava III. ze Švamberka († 1378), který původně usiloval o duchovní dráhu. Svě směřování nakonec změnil, když již mělo dojít k jeho vysvěcení na kněze. Mladý pán ovšem v poslední chvíli provedl výraznou korekci vlastního života. Sledujme Janovu kariéru. V roce 1390 se stal kanovníkem „pražského kostela“ (tedy dnešního chrámu svatého Víta), kde pobýval až do roku 1399, ale unikl svěcení. Od svých bratří získal plat v Plzni a Boru, který zanedlouho prodal. V roce 1404 se stal hejtmánem v Tachově. Všeobecně se přijímá, že nejspíše v letech 1405–1406 se právě Jan ze Švamberka vzepřel panovníkovi; jeho souputníkem tu byl podle všeho Břeněk ze Skály. Prokázalo se dosti zajímavé lokální propojení obou rodů.¹¹⁴ Janova pozemská dráha skončila roku 1409 či 1410,¹¹⁵ kdy byl popraven „pro rušení míru zemského“.¹¹⁶

Je zajímavé, že i v době, kdy nepřátelství ovládalo vzájemnou interakci mezi panovníkem a Švamberky, mohl se jeden z nich – Ratmír – stát členem královské rady.¹¹⁷ Aby situace byla ještě složitější, objevuje se tehdy další člen rodu – Václav Ťavák ze Švamberka na Těnovicích (u Blovic), který se dostal do konfliktu s panovníkem, jenž proti němu musel roku 1409 zakročit. Nápadný je v této souvislosti rok 1412–1413, kdy bylo z královského města Stříbra

112 *CIM II*, č. 587, s. 747–750. Srv. č. 599, s. 765–766; č. 639, s. 819–820.

113 Josef Pekař: *Žižka a jeho doba, II*, Praha 1928, s. 37, pozn. 1.

114 Eduard Maur: Lokální záští a předpoklady husitství v západních Čechách, *Minulostí západního českého kraje* 29, 1994, s. 24–26.

115 August Sedláček: *OSN XXIV*, s. 852.

116 Josef Pekař: *Žižka a jeho doba*, s. 167, pozn. 1.

117 Srv. *AČ XXXVII*, s. 1, Ratmír vystupuje jako č. 7 z celkového počtu 23 aristokratů.

podniknuto tažení na Švamberk, ale zároveň na hrad Skála.¹¹⁸ Švihovští ze Skály byli tvrdí a nekompromisní; takoví muži musejí počítat se ztrátami na životech. Dříve než Švihovští dokázali dovést svůj spor s panovníkem do konce, byl pan Půta, hlava rodu, roku 1413 v Praze zavražděn; zbylí Jan a Vilém pokračovali v boji dál. O Václavu IV. se říká, že opravdu leccos, ale on byl ještě v roce 1413 schopen svolat zemskou hotovost a táhnout na Skálu. Teprve v situaci, kdy se už už zdálo, že hrad bude vystaven útoku, se přiklonili páni ze Skály k příměří!

Z předchozího vyplývá, že se nejednalo o žádné krátkodobé konflikty, neboť otevřený boj v oblasti západních Čech trval déle než šest let. A epizoda uklidnění představovala nepochybně jen *intermezzo* před dalšími boji. Nová vzpoura proti českému králi vypukla přibližně roku 1415. Tehdy vyslal panovník do regionu podkomořího Jana z Lestkova (jinak příslušníka vedlejší větve švamberského rodu) a pana Bohuslava ze Švamberka, aby tu jednali – jak výslovně stojí v králově listu – o míru v zemi s pány Borešem st. a Borešem ml. z Rýzmburka a s jinými pány, s rytíři, kláštery a městy. K dosažení klidu byla zvolena tehdy již osvědčená cesta uzavření landfrídu. A je rozhodně zajímavé, že mír měl sjednat právě Bohuslav ze Švamberka. Jak dlouho měl „nálepku“ zemského škůdce? Šlo asi o rok; a cynik by se mohl ještě zeptat, zda se jednalo o rok celý, nebo jen jeho část.

¹¹⁸ August Sedláček: *Hrady XIII*, s. 83; Rostislav Nový: *Stříbrské vojenství v době předhusitské (Studie k dějinám městského předhusitského vojenství)*, *Historie a vojenství* 1963, s. 439–443.

3. KAPITOLA

BOHUSLAV VI. ZE ŠVAMBERKA (1393/6–1426): OPOŽDĚNÝ HUSITA

3.1 Z MLÁDÍ BOHUSLAVA, HYNKA KRUŠINY A JANA ZE ŠVAMBERKA

Bohuslav V. ze Švamberka († kolem roku 1400) žil se svým bratrem Buškem v nedělu a v letech 1390–1398 zastával vysoký úřad nejvyššího sudího Království českého. Bohuslav ze Švamberka měl tři syny: Bohuslava († 1426), Hynka Krušinu († 1455)¹¹⁹ a Jana († po 1414). Vzhledem k předčasné smrti hlavy rodu bylo nezbytné čekat na plnoletost synů. Předpokládám, že se tak stalo (stejně jako v případě Oldřicha z Rožmberka¹²⁰) dosažením 15. roku věku.¹²¹ Než ho mladí aristokraté dosáhli, byli v majetkoprávních záležitostech odkázáni na poručníky. V případě švamberských chlapců se jednalo v prvé řadě o Jana Hánovce ze Švamberka pocházejícího z pobočné větve rodu, jež se konvenčně uvádí jako Hánovci ze Švamberka.¹²² Stojí za pozornost, že nešlo jen o jeho osobu. Mladí Švambergové měli ještě dalšího poručníka. Podívejme se na zmínky:

- Půta ze Skály (1410-IV-25)¹²³
- Jan Hánovec ze Švamberka (1411-V-26)¹²⁴
- Jan Hánovec ze Švamberka (1411-II-28)¹²⁵
- Jan Hánovec ze Švamberka (1412-II-28)¹²⁶
- Jan Hánovec ze Švamberka (1412-XII-7)¹²⁷
- „strýc náš“ (1414-VI-17)¹²⁸

119 Srv. Rudolf Urbánek: *ČD III-1*, Praha 1915, s. 142–143, autor pracuje s rokem 1454.

120 Ivana Raková: Rožmberské teritorium v předevečer husitské revoluce (Vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čeněkovi z Vartemberka), *Folia Historica Bohemica* 3, 1981, s. 269–270; Oldřich z Rožmberka, nar. 1403, se stal plnoletým roku 1418. Jistě bychom podobný výsledek našli i u jiných českých šlechticů té doby.

121 Srv. *AČ III*, č. 1, s. 269–270. č. 1; paní Anna ze Švamberka se přimlouvala za panoše Buška u Čenka z Vartemberka, který vykonával poručnictví nad Oldřichem z Rožmberka do roku 1418, kdy dosáhl 15 let.

122 Viz August Sedláček: *OSN XXIV*, s. 848–853.

123 *AČ VI*, č. 9, s. 458–459.

124 *LC VII*, s. 26.

125 *AČ VI*, s. 464–465; v klášteře Teplá.

126 *AČ VI*, č. 15, s. 464–465.

127 *AČ II*, s. 465.

128 *AČ VI*, s. 30–31.

Je velmi pravděpodobné, že Bohuslav a Hynek Krušina dosáhli v roce 1414 věku 15 let. Dokonce je možné předpokládat, že uvedeného roku všichni tři Bohuslavovi synové tento věk překročili.¹²⁹ Čistě hypotetická konstrukce by vedla k závěru, že nejmladší Jan – pokud by mu roku 1414 bylo 15 let – se narodil v roce 1399. To koresponduje i s předpokládaným úmrtím jejich otce, jež by spadalo do let 1398 (jeho druhé poloviny) až 1400. Ani v tomto případě však není naznačená chronologie bez nejistoty, zejména když víme, že ještě 17. listopadu 1400 psal (či nechal napsat) Bohuslav list českému králi Václavu IV., kde jej varoval, aby nejezdil do říše.¹³⁰ List je to skromný co do obsahu, přesto ale prozrazuje více, než bychom čekali.

Pozdější klíčová postava landfrídu Plzeňského kraje Hynek Krušina by se mohl narodit mezi léty 1397 a 1398 (v první polovině) a slavný husitský válečník a nejstarší z Bohuslavových synů, rovněž Bohuslav, se narodil přibližně v letech 1395–1396. Nepřehlédněme, že Bohuslav V. se svou chotí zřejmě neprodili výlučně syny, navíc nepočítáme s tehdy závažným fenoménem kojenecké úmrtnosti. Protože je naše představa přece jen příliš ideální, pokusíme se ji alespoň trochu přiblížit realitě. Nebudeme očekávat, že by Bohuslavova manželka porodila každý rok syna, který by unikl všem nástrahám kojeneckého věku. Proto zvolíme „volnější“ chronologii než onu předchozí, která není založena na žádném spolehlivém datu. Pracujeme tedy z větší části s jistým modelem. Životní data synů Bohuslava V. ze Švamberka pak budou následující:

Bohuslav	nar. 1393–1396	† 1426
Hynek Krušina	nar. 1395–1398	† 1456
Jan	nar. 1397–1399	† 1414

Nejstarší z bratrů Bohuslav je poprvé uveden v majetkoprávní operaci v roce 1408, spoluprezentoval kněze v roce následujícím.¹³¹

Roku 1414 došlo k obnovení příměří mezi rodem Švamberků a českým králem. Jednalo se o nepřehlédnutelný akt, proto předpoklad, že jej mohli uzavřít pouze plnoletí příslušníci předního šlechtického rodu, je zcela na místě.¹³² S tím by měla souviset i skutečnost, že Švamberkům se ve stejném roce navrátila funkce popravců, která rodu po desetiletí náležela.

129 Z formulace se může zdát, jako by synové Bohuslava ze Švamberka byli stejně staří (či mladí). To je přirozeně nesmysl. Šlo o to vyjádřit, kdy byl nejmladší ze synů dospělý a mohl být tedy účastníkem majetkoprávních řízení. A to vychází na rok 1414. Shodou okolností se s Janem ze Švamberka po roce 1414 již nesetkáváme.

130 *AC III*, č. 1, s. 368.

131 *LC VI.–VII.*, s. 279.

132 *AC I*, č. 10, s. 196.

Cesta k příměří nebyla snadná, jak ukazuje dokument, v němž vystupuje český král, Pražané, bratři z Hořovic a na Rabštejně. Nese datum 18. dubna 1409.¹³³ Jen o čtyři dny později byl vydán další dokument, ve kterém „Pražané vstupují v příměří s pány ze Švamberka a ze Skály“.¹³⁴ K němu lze připojit i další královu písemnost, určenou úřadu Nového Města pražského. Panovník žádal, aby zdejší soud nepřekážel soudu Starého Města pražského.¹³⁵ Protože jde o fórum, kde byla mnohokrát usměrněna vznětlivost tehdejších aristokratů, je naší povinností dodat, že šlo o tradiční instituci: „...tak od starodávna z práva jde...abyste žádnému, buďto vás nebo cizí, nepřekáželi na odvolání od ortelův našich na soud města vedle starého obyčeje a práva odedávna jim příslého...“. Uvedený dokument vydaný českým králem byl potvrzen rovněž Pražany, kteří tak vyznali, že Švamberkové Bohuslav, Hynek Krušina a Jan I. „od krále Václava opět k milosti přijati jsou“.¹³⁶ Následně se Švamberkové opět stali reprezentanty zájmů českého krále na Plzeňsku.

Rok 1414 jako by dočasně uzavíral konflikt bratří ze Švamberka s panovníkem: „...a zvláště o hlavu strýce našeho, někdy pana Jana z Švamberka, i o ty všechny listy, kteréž máme od nejjasnějšího knížete a pána, pana Václava, římského i českého krále, pána našeho milostivého, i o všechny pře, kteréž k JMti máme, i se všemi našimi, i také o všechny pře, kteréž JMti se všemi svými k nám i k našim má, přišli i přicházíme ... známe, že jsme základ svrchupsaný ztratili, totiž čest, víru a svůj panský řád proti Král. Milosti i každému člověku, a proti JMti všechno naše zboží dědičné, kteréž máme, nebo mít budeme kromě hradu Krasíkova, a v to se JMt uvázat může právem nebo svou mocí beze všeho příkazu, a proti tomu nemáme sobě hledati žádné pomoci ani slovem, ani skutkem, ani kterou jinou pomocí, kterákolivěk ta mohla vymyšlena býti...“.¹³⁷ V tomto dokumentu je klíčové, že nejpozději před 17. červnem 1414 se stali tři bratři ze Švamberka „plnoletými“; o jejich dalším osudu mohl rozhodnout toliko královský majestát. Nepochybujeme, že zde byla nepřehlédnutelná tradice znamenitých, někdy až příliš tvrdých šlechticů ze západu Čech, kteří disponovali poměrně mohutným majetkovým zázemím, jež jim umožňovalo snadno získávat další stoupence.

Velmi zajímavým dokladem složité situace na Plzeňsku na počátku 15. století je skupina dokumentů zaznamenávající převod výnosu královské daně mezi klášterem Teplá a bratry ze Švamberka. Zároveň nám tento případ ukazuje určité limity na naší cestě za poznáním podoby konfliktu mezi panovníkem a zmíněnými aristokraty. V tomto případě přenechal král Václav IV.

133 AČ I, č. 6, s. 194.

134 AČ I, č. 7, s. 194–195.

135 AČ I, č. 8, s. 195.

136 AČ I, č. 10, s. 196.

137 AČ VI, č. 24, s. 30–31.

podle dokumentu ze 7. prosince 1412 třem bratřím ze Švamberka určitou část berně, jednalo se o 2 000 kgč; částka se nazývala „hlavní suma“. Jelikož suma nebyla vyplacena celá, uvádí se tu i technický komentář: „My Bohuslav, Hynek řečený Krušina, Janek, vlastní bratři z Švamberka, vyznáváme tímto listem všem obecně, kdož jej čísti budou, nebo čtouce slyšeti budou, že jsme vzali nyní na sv. Martina královny berně, ježto mají dáti na sv. Martina a Hromnice, tu jsme vzali 200 kop grošů společně dobrých stříbrných rázu pražského na tom listu, ježto máme od KMTi na dva tisíce kop grošů, a z těch dvou set kop já Bohuslav, svrchupsaný i (s) svými bratřimi slibujeme velebnému knězi opatu tepelského kláštera i všemu konventu svou víru i svou čest, jež z těch dvou set napřed psaných žádnou věcí neupomínati, ale máme znáti před královou milostí i před jeho radou, že jsme ty peníze vzali od kněze opata i od konventu svrchupsaných. A ještě máme na hlavní sumě, totižto na těch dvou tisících kopách, osm set kop grošů, jakož toho list králův lépe zpravuje. A k tomu pro lepší svědomí pečeti jsme své přivěsili k tomuto listu a prosili jsme dále přátel našich, urozeného pana Jana, řečeného Hánovce z Švamberka, v ty časy poručníka našeho, a pana Alše Kolovrata z Bezdrůžic, a Petra Semwalda a Půty z Blahost, aby své pečeti vedle nás k tomuto listu přivěsili.“¹³⁸

3.2 BOHUSLAV VI. ZE ŠVAMBERKA – OPONENT HUSITŮ

Mladý Švamberk jistě nepočítal s tím, že projde takovou životní dráhou – totiž že se ze zapřísáhlého nepřitele husitů stane předním husitským hejtmánem, který jako první vyvede husitské šiky z Čech. Zdá se to až neskutečné, že právě s ním jsou spojeny spanilé jízdy, tedy institut, který měl ulehčit válkami sužovaným Čechům. Ale nepředbíhejme.

Chceme-li všestranně pochopit roli tohoto muže, musíme poznat, jaké bylo tehdejší postavení regionu, kde dominovali bratři Švamberkové, kteří zde představovali hlavní sílu. Plzeňsko v počátečním stadiu husitství sehrálo velmi důležitou roli a samo královské město Plzeň bylo na počátku husitství klíčovým městem. Toto své postavení udrželo ale pouze krátce, a proto zklamání stoupenci české reformace odešli na jih a založili Tábor.

Raná fáze, „předvečer revoluce“, vynesla do popředí některá města, která byla připravena přichystat útočiště nově příchozím. Plzeň tehdy získala dočasný přídomek „město Slunce“ a spolu s některými dalšími královskými městy na českém severozápadě měla sloužit jako centra, která přežijí konec světa a kde bude život pokračovat.¹³⁹ V kronice o táborských kněžích je uve-

¹³⁸ AČ VI, č. 16, s. 465.

¹³⁹ Srv. František Šmahel: Husitské „město Slunce“, Plzeň na přelomu let 1419–1420, *Minulostí západočeského kraje* 19, 1983, s. 137–151.

deno: „A těch měst tato jsou jména: první město Plzeň, kteréžto skrze ně nazváno jest Slunce, Žatec, Lúny, Klatovy, Slanaj.“¹⁴⁰ Tato městská sídliště ležela většinou v nevelké vzdálenosti od míst, kde se nacházela švamberská centra. Je otevřenou otázkou, co je z toho možné vyvozovat, co to vlastně přinášelo jednotlivým členům rodu. Nemáme bohužel žádnou reflexi těchto procesů; navíc bychom je neměli přeceňovat, jelikož třeba vzdálenost Krasíkova od Plzně či Loun je poměrně velká.

V listopadu 1419 se v Plzni objevilo několik skupin husitů, kteří tam přišli z hlavního města, ale i odjinud. Klíčovou osobou byl místní radikál Václav Koranda. Poutním místem zde byl vrch Bzí hora u Blovic, což nebyla lokalita příliš vzdálená od pomucké Zelené Hory.¹⁴¹ Největší západočeské město se od té doby formovalo jako hlavní centrum husitského radikalismu, což trvalo právě do té doby, než nabyli na síle šlechtičtí odpůrci kalicha v čele s panem Bohuslavem ze Švamberka. K tomuto vývoji došlo snad ještě před příchodem Zikmunda Lucemburského na Moravu koncem roku 1419. Husitská Plzeň, která s ostatními vyvolenými městy odmítla vstoupit do příměří s královskou stranou, byla fakticky ztracena. Landfríd podle všeho nedisponoval takovou vojenskou silou, aby si mohl troufnout na obležení města. Z této konstelace nakonec vzešla vlastně první husitská bitva. Odehrála se nejspíše u lokality Nekmír, ležící asi 18 km severozápadně od západočeské metropole. Vojsko budoucích husitů vedl sám Jan Žižka. Jednalo se o první přímou konfrontaci tohoto pozdějšího klíčového husitského vojevůdce a Bohuslava VI. ze Švamberka, hejtmana plzeňského landfrídu. Ačkoli měl tento mladý šlechtic výraznou převahu a značné sebevědomí, s nímž přistupoval k nadcházející srážce, odešel poražen.¹⁴²

Ostatně v těchto souvislostech je podstatně důležitější, že právě v Plzni se vytvořilo první husitské vojsko, které již neslo své typické rysy (např. základy vozové hradby či polní děla). Pro nás to ovšem má ještě jiný význam: u Nekmíře totiž relativně nepočetné husitské vojsko odolalo podstatně silnějšímu houfu Bohuslava ze Švamberka.¹⁴³ Zdá se, že právě odtud plynula silná osobní animozita mladého Švamberka.

Ten, jak je patrné, v husitských počátcích představoval klíčovou osobu plzeňského landfrídu. Důležitá je zde jistě i otázka, zda „plzeňské světlo“ zhaslo iniciativou zevnitř, či tlakem zvenku, anebo snad vábením světél jiných,

140 Jaroslav Goll (ed.): *Kronika Vavřince z Březové*, FRB V, s. 355, cit. Podle F. Šmahela, viz předchozí poznámku, s. 148.

141 Podle všech náznaků i Blovice patřily pomuckým cisterciákům. Srv. Jaroslav Čechura: *Statky kláštera Pomuk před rokem 1420*, *Minulostí západočeského kraje* 32, 1997, s. 7–18.

142 Detailně Petr Čornej: *Jan Žižka z Trocnova. Život a doba husitského válečníka*, Praha 2019, s. 188–189.

143 Srv. Rudolf Urbánek: *Žižka a husitské válečnictví*, in: *Sborník Žižkův 1424–1924*, s. 36. Srv. Josef Macek: *Tábor v husitském revolučním hnutí II*, Praha 1955, s. 24.

vzdálených. Žižka strávil v Plzni celkem pět měsíců, což představuje mimochodem v posledních pěti letech života tohoto reka nejdelší období připoutání k jednomu místu.¹⁴⁴ Během svého pobytu v západočeské metropoli mohl v regionu pozorovat mladého aristokrata Bohuslava ze Švamberka, což byl „mladý činuchtivý muž ze starého panského rodu ... jenž vynikal útočností“.¹⁴⁵

Je známé, že na českém jihu přejímal vůdčí roli Písek, v závěsu nedaleké Sezimovo Ústí. Odtud stačilo vyjít po svahu, kde byly ještě dobře patrné pozůstatky nezdařené městské lokace doby posledních Přemyslovců, a ocitli jsme se na Táboře. Zde bychom neměli podceňovat tlak landfrídu a v jeho struktuře sílu obou Švamberků. Zdá se, že právě onen vnější tlak zapříčinil, že byl Tábor přenesen z údolní nívy na vrchol hory. Rodící se sídliště se rychle transformovalo v běžné město a zároveň centrum celého hnutí v Čechách.

Jak reagoval pan Bohuslav na uvedenou porážku? Zdá se, že si z ní nevzal žádné poučení. Spíše bych řekl, že kromě zášti vůči Žižkovi mávl nad celou situací rukou. Jednal dále tak, jak byl zvyklý, což dokládají dva zapomenuté dokumenty z podzimu 1420.¹⁴⁶ Ve dnech 21. a 22. září vydali Bohuslav a Hynek Krušina ze Švamberka dvojici listin ve prospěch minoritského kláštera ve Stříbře. Ve starším latinském dokumentu poskytli roční plat 7,5 kopy jmenovitě uvedených poddaných ve vsích Domaslav a Polínka. Uvádím ještě svědky na listině: Jindřich z Elstrberka na Plané (u Mariánských Lázní), Bavůrek ze Švamberka na Bělé, Amcha z Veselé, purkrabí na Švamberce (Krasíkově), Hynek z Kocova na Chodové Plané, Burian z Gutštejna a Purkart z Kolovrat na Bezdužicích.

O den mladší česky psaná donační listina bratří ze Švamberka obsahuje dar čtyř lánů „Mnichového lesa“ u vsi Vackov (najdeme ji téměř na zemské česko-bavorské hranici), a to dílem knězi Neustupovi ze Švamberka, arcipřistu v Horšovském Týně a stříbrskému klášteru. Mělo se jednat o aniversarium za jejich předky. Dokument obsahuje ještě některé momenty z aktiv i pasiv, například dluh, který měli bratři ze Švamberka u stříbrských minoritů. Jednalo se o 90 kgč. Tento dokument byl „dán na Švamberce v hradu před kuchyní“.

Může překvapit, proč se takto detailně zabývám dvěma obsahově marginálními dokumenty. Ale pozor – jedná patrně o jedny z posledních dokumentů, jež byly tehdy vydány pro české kláštery. Dosti nečekaná situace. Uvědomme si, že značné množství klášterů v Čechách bylo zničeno, vypáleno či jinak poškozeno, a to počínaje již srpnem 1419, kdy vzal za své kartuziánský klášter na dnešním Smíchově.¹⁴⁷ A zde bratři ze Švamberka více než o rok později

144 Josef Pekař: *Jan Žižka, III*, s. 30.

145 Tamtéž.

146 SOA Třeboň, fond Cizí statky Třeboň, listiny, i. č. 466, sign. Stříbro II 273 1, kart. 63. Zapomenuté proto, že je znal už František Palacký, ale žádnou z nich neotiskl.

147 FRB V, s. 347, další destrukce klášterů jsou uvedeny na následujících stránkách.

uskutečňují uvedenou donaci. Důležitá byla rovněž skupina svědků – jednalo se svým způsobem o jádro katolických šlechticů západních Čech.

A v této konstelaci se projevil Bohuslav VI. ze Švamberka jako věrný člen katolického Plzeňska, který navíc dokázal mistrovsky těžit z rozpadu církevního majetku, k němuž docházelo nejen v západních Čechách od roku 1419.

Pozemkové akvizice Bohuslava ze Švamberka získané od Zikmunda Lucemburského v letech 1420–1422¹⁴⁸

klášterství Nepomuk	2 250 kgč ¹⁴⁹
město Louny ¹⁵⁰	300 kgč
městečko Manětín ¹⁵¹	1 000 kgč

Tyto zisky můžeme doplnit o tzv. list záškodní, vydaný Bohuslavovi stejným panovníkem.¹⁵² Klíčovou položku zastával podíl na pomuckém klášterství. Byl vydán v Kutné Hoře v srpnu 1420 „jako list s menší pečetí krále Sigmunda podávenou, svědčící urozeným Bohuslavovi a Krušinovi, bratřím ze Švamberka, jimžto 4 500 kgč a jich dědicům za jich zadrželej žold a škody, jakož s Bohuslavem na to počet skutečně měli, a 600 kop, kteréž jsou na městě lounském míti se pravili, a tj. v sumě 5 200 kgč,¹⁵³ všecka a všeliká zboží opatství kláštera Nepomuckého, totiž města, městečka, vsi, dvory, se všemi užitky příslušnými, na zemích orných i neorných, na mlýnech, rybnících etc. Nic odtud nevyjímajíc, co k témuž opatství přísluší, s úroky, požitky, které k komoře královské z toho kláštera na každé léta vycházet mají, jménem zástavy zastavil jest, dokudžby jim 5 200 kgč nebylo zapláceno; a ty lidi měli při právích a svobodách a starých obyčejích zachovati, jakož jest je opat držel a zachoval. A osm mnichův řádu řečeného kláštera chovati dlužni jsou, a jim slušnou potřebu dávatí bez nesnáze, jakož list šíře svědčí.“¹⁵⁴

148 Pokud se jedná o položky, o které se dělil s Hynkem Krušinou, uvádím zde aritmetickou polovinu z celkové sumy. Srv. Jaroslav Čechura: Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na začátku husitské revoluce (v letech 1419–1420), *Právněhistorické studie* 29, 1989, s. 56–58.

149 *AČ II*, s. 189.

150 Tamtéž.

151 Bohuslav ze Švamberka sídlil v Manětíně, srv. *Právněhistorické studie* 29, 1989, s. 57.

152 *AČ II*, 200, s. 412, a *AČ II*, s. 413.

153 Zde je pravděpodobně chyba v součtu, neboť by se mělo jednat o sumu 5 100 kgč, to ale v kontextu není důležité.

154 Srv. František Šmahel: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 361. Autorův výklad lze akceptovat. Jedná se však o příliš komplikovanou konstrukci; sama skutečnost při zasedání revindikační komise, jejíž akta František Palacký tak jasnozřivě vtělil do *AČ I, II*, prozrazuje, že „doložení“ toho, že nemovitost byla zastavena ve prospěch toho či onoho rodu, bylo pohříchu politickou záležitostí, tak jako ve 20. století; srv. Věra Beránková – Karel Beránek: Zur Tätigkeit

V podstatě to znamenalo, že Zikmund ve snaze zachránit jednu z nejkompaktnějších majetkových položek, kterou v oblasti církevních (lépe klášterních) nemovitostí v rámci celých Čech měl, ji předal tomuto rodu. V dokumentech nepřehlédneme pozoruhodný obrat, a sice že se měli starat o výživu osmi cisterciáků. Předně by bylo mylné si představovat, že tehdejší konventy byly početné. Nikoli. Částečně to konvenuje s celkovou ne právě dobrou situací klášterních fundací doby Václava IV., v nichž – jako určitý trend¹⁵⁵ – klesal počet řeholníků. V případě našeho konventu nesmíme přehlédnout, že byl navíc zasažen dosti výraznou morovou epidemií,¹⁵⁶ jež si vyžádala několik desítek obětí. Konvent se v roce 1418 z větší části vrátil do „mateřského“ Ebrachu, posléze pokračoval v podstatně redukované podobě přímo na Zelené Hoře, jelikož klášter nacházející se pod ní byl destruován. Jednalo o jeden z největších klášterů nejen v západních, ale v celých Čechách vůbec, a takovouto instituci bylo přece jen vhodné předat někomu spolehlivému, který by se dobře staral o zajištění panovníkových akvizic.

A právě ve spojení s osobností Bohuslavovou můžeme prezentovat druhý trend, který (a byli bychom rádi, aby se na tuto skutečnost nezapomnělo) souvisel rovněž s Václavem IV. „List s majestátem krále Václava, v němž Bohuslavovi ze Švamberka samotnému, aby za své škody v službě vzaté a potom v službách užitečněji mohl pracovat, na klášteřích Kladrubsském a Nepomuckém 1 200 kgč ukazuje, aby on Bohuslav, když zápis berní, kterých osvícený Arnošt vévoda Bavorský má, vydržán bude neb vyjde, jenž se na Hod svatého tehďáž příštího po roce přihodí, počna, od opata a konventu kláštera Kladrubského 200 a od Nepomuckého 200 z sum berňových královských tehdy uložených a uložití majících na časy zvyklé, a tak dále druhé i třetí léta se následuje, až by 1 200 kgč přijali, vybíratí má; a kdož by ten list měl s jeho dobrou vůlí, týž list šíře svědčí; jehož datum jest v Praze, den 4. února (1419).“¹⁵⁷

Stárnoucí král nezapsal muži, před kterým se tehdy otevíraly všechny dveře, jistý násobek ročního berního zatížení klášterů, které bylo následující: Nepomuk (Pomuk) 270 kgč, Kladruby 300 kgč.¹⁵⁸ Realita byla taková, že Václav IV. zapsal na dobu tří let 200 kgč na statcích konventu kladrubského kláštera, celkem tedy 600 kgč, a v případě Nepomuku rovněž 600 kgč. Bohuslavu ze Švamberka byla tedy svěřena úctyhodná suma, celkem 4 750 kop gr. č.¹⁵⁹

einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission, *Folia diplomatica II*, 1976, s. 187–197.

155 Obecně zpracoval Zdeněk Boháč: Postup osídlení českých zemí do 15. století, *Historická demografie* 12, 1987, s. 59–87.

156 Antonín Friedl: Graduál bratra Gotzwina, mnicha kláštera Nepomuckého, *Památky archeologické*, Praha 1928, s. 15.

157 *AC II*, s. 189–190.

158 *CIM II*, s. 901.

159 Jak došli úředníci v polovině 15. století k této výsledné sumě, nedokážu zdůvodnit.

Nevíme navíc, jak fungovalo rozdělení klášterního majetku mezi dva bratry, zejména poté, kdy jeden z nich vypadl ze hry. Nakonec majetky získal převážně Hynek Krušina, který na nich po dobu svého života hospodařil v podstatě jako na svém zboží.

Důležitý byl přenos majetku, o čemž vypovídá následující doklad: „Bohuslav ze Švamberka mladý (Bohuslav VII.) okázal list s menší pečeti krále Sigmunda záškodní, svědčící Bohuslavovi ze Švamberka, že jemu slibuje všechny škody nahraditi a dosti učiniti za ně, kteréž byl vzal od nepřátel, když lid měl přivesti k vojsku královskému.“ Záškodní list byl, jak víme, vydán v roce 1420 a „Bohuslav mladý“ ukázal Zikmundův list v roce 1454. Není nejmenšího sporu o tom, že list platil.¹⁶⁰ Kontinuita platnosti těchto listů se projevovala nejen v případech, kdy byly nalezeny příslušné formální podklady, ale dělo se tak často i tehdy, kdy neexistoval relevantní doklad.

Je patrné, že václavská doba velmi podstatně promísila jednotlivé majetkoprávní kategorie. Nejobecněji to souviselo se změněným postavením církevních nemovitostí. Církev totiž jako celek chudla, není pravda, že stále narůstala velikost jejího pozemkového majetku, ani to, že se jednalo o konstantní položku nemovitostí. Podobné představy najdeme v literatuře, jsou však naprosto zkreslené a mylné. Církev totiž, aby udržovala svůj sociální standard, byla nucena ve stále větším rozsahu své statky pronajímat. Tato tendence nastoupila již před rokem 1350, poté zvolna narůstala, a sice zejména proto, že do hry vstoupila další síla, totiž panovník, který využíval „speciální klášterní berni ke svým specifickým cílům“. Přirozeně dokud pronájmy kvantitativně nepřevyšovaly násobky ročního berního zatížení, byly kláštery schopny existovat i ve zhoršených podmínkách.

Za nejbohatší klášter v předhusitských Čechách lze považovat chotěšovský – ženský protějšek mužské Teplé; oba založil Hroznata Tepelský, Chotěšov kolem roku 1200. V době, kdy podkomořský úřad stanovil maxima berního zatížení církevních institucí, připadalo na chotěšovské premonstrátky 330 kgč. Jen pro srovnání: Pomuk platil 270 kop, Plasy 200 kop stejně jako Teplá, Kladruby 300 kop; všechny české kláštery byly povinny odvádět každoročně celkem 5 000 kop.¹⁶¹ A Bohuslav ze Švamberka získal za jeden a půl roku přes 70 % prostředků z oné celoroční sumy! Jistě by byl obdržel i více, kdyby nepadl do Žižkova zajetí.

Co však se odehrávalo, když stál Bohuslav ze Švamberka stranou veřejného dění? Odpovědět můžeme jen kuse, a sice s poukazem na poslední rok aristokratova života – byl zabit 4. listopadu 1425;¹⁶² ale ještě nedlouho před

160 AČ II, s. 200, č. 412 a 413.

161 CIM II, s. 901–903.

162 Prokázal to Josef Dobiáš: K dějinám českého jihovýchodu r. 1425, *Český časopis historický* 39, 1933, s. 341–356.